

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

RIMA PETKŪNIENĖ
VIEŠOJO SEKTORIAUS EKONOMIKA

SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ
SOCIALINĖS PASLAUGOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Doc.dr.Algis Dobravolskas

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	4
1. SOCIALINĖS APSAUGOS POLITIKA IR JOS KOORDINAVIMAS	6
1.1. Valstybės socialinės apsaugos politikos turinys ir pagrindiniai principai	6
1.2. Socialinės apsaugos samprata ir jos vaidmuo socialinėje politikoje	9
1.3. Valstybinė socialinės apsaugos sistema	12
2. SOCIALINĖS PASLAUGOS – ESMĖ IR JŲ TEIKIMAS	15
2.1. Socialinių paslaugų samprata, teikimo tikslai	15
2.2. Socialinių paslaugų teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir ES	18
2.3. Socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas Lietuvos Respublikos savivaldybėse	29
3. SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE ANALIZĖ	32
3.1. Socialinių paslaugų prieinamumas	32
3.2. Požiūris į finansinės paramos teikimą	36
3.3. Socialinių paslaugų individualizavimas	39
3.4. Konsultacijų, užimtumo skatinimo svarba	40
4. SAVIVALDYBIŲ TEIKIAMŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KOKYBĖS IR EFEKTYVUMO VERTINIMAS	41
4.1. Ekspertų ir paslaugų gavėjų požiūriai	41
4.2. Socialinių paslaugų sistemos skatinimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje	44
IŠVADOS	49
PASIŪLYMAI	50
SANTRAUKA	53
SUMMARY	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS	55

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Petkūnienė, Rima. Savivaldos institucijų socialinės paslaugos: viešojo sektoriaus ekonomikos magistro darbas / Mykolo Romerio universitetas; darbo vadovas doc.dr.Algis Dobravolskas.- V., 2006. - 58 p.

Reikšminiai žodžiai: socialinė apsauga, socialinės apsaugos politika, socialinė apsaugos sistema, socialinės paslaugos, socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas, socialinių paslaugų prieinamumas, socialinė parama, savivaldos institucijos.

Šiame darbe siekiama išanalizuoti ir įvertinti savivaldos institucijų teikiamų socialinių paslaugų šeimai efektyvumą ir kokybę, išryškinti socialinių paslaugų teikimo problemas praktiniu aspektu ir pateikti siūlymus šioms problemoms spręsti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriamas valstybės socialinės apsaugos politikos turinys, pateikiama socialinės apsaugos samprata ir jos vaidmuo socialinėje aplinkoje. Antroje dalyje nagrinėjama socialinių paslaugų samprata, teikimo tikslai, analizuojamos ir vertinamos pokyčių, vykstančių socialinių paslaugų srityje, tendencijos, atsakant į klausimą kodėl keičiami teisės aktai ir ko siekiama ir ar pasiekama tais pakeitimais. Trečioje dalyje aptariama socialinės paramos šeimai sistema socialinių paslaugų prieinamumo, finansinės paramos, ekonomiškumo, socialinių paslaugų individualizavimo kriterijais Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse. Ketvirta dalis skirta ekspertų ir paslaugų gavėjų požiūrio į paslaugų efektyvumą ir kokybę nagrinėjimui ir socialinių paslaugų sistemos perspektyvoms Lietuvoje apibrėžti.

IVADAS

Temos aktualumas. Socialinės politikos tikslas – kiekvienam asmeniui sudaryti sąlygas dirbti, laisvai ir atsakingai kurti savo ateitį, kartu solidariai suteikti paramą tiems, kurie dėl ne nuo jų priklausančių aplinkybių negali pasirūpinti savimi. Socialinės paslaugos yra viena svarbiausių socialinės apsaugos politikos krypčių, kurią įgyvendina įvairios valstybinės ir nevyriausybinės institucijos. Jų svarba yra neabejotina siekiant sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės saugumui užtikrinti. Problema yra ta, kad Lietuvoje susiduriama su daugeliu socialinių paslaugų sistemos efektyvumą ribojančių veiksnių, žemu paslaugų išvystymo lygiu, atotrūkiu tarp paslaugų teikėjų ir gavėjų. Todėl aktualu tyrinėti savivaldos institucijų socialinių paslaugų šeimai politiką ekonominiu paslaugų efektyvumo ir kokybės aspektu, nes būtent kokybės vertinimas leidžia spręsti ar savivaldos institucijos sudaro sąlygas efektyvios ir paslaugų gavėjų interesus atitinkančios socialinės paramos šeimai sistemos funkcionavimui.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti savivaldos institucijų teikiamų socialinių paslaugų šeimai efektyvumą ir kokybę, išryškinti socialinių paslaugų teikimo problemas praktiniu aspektu ir pateikti siūlymus šioms problemoms spręsti.

Tikslui pasiekti numatomi sekantys **uždaviniai**:

1. išnagrinėjus literatūros šaltinius socialinės apsaugos politikos klausimais, apibrėžti socialinės apsaugos politikos sampratą ir jos koordinavimą;
2. išnagrinėti socialinių paslaugų esmę bei jų organizavimo ir teikimo principus savivaldybėse, taip pat atlikti teisės aktų, reglamentuojančių socialinių paslaugų sistemą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, analizę, įvertinant Lietuvos dalyvavimą socialinės apsaugos srityje Lietuvai 2004 m. gegužės 1 d. tapus pilnateise ES nare.
3. remiantis statistiniais duomenimis išanalizuoti teikiamų socialinių paslaugų šeimoms kokybę ir efektyvumą ekonomiškumo, socialinių paslaugų prieinamumo, finansinės paramos kriterijais;
4. nustatyti svarbiausias problemas, su kuriomis susiduria socialinių paslaugų organizatoriai, teikėjai ir socialinių paslaugų gavėjai ir įvertinti ar teikiamos socialinės paslaugos iš esmės sprendžia paslaugų gavėjų problemas ir užtikrina jų socialinę integraciją bei socialinės atskirties mažinimą;

5. įvertinti savivaldos institucijų socialinių paslaugų sistemos plėtros tendencijas ir pasiūlyti galimus būdus problemoms spręsti.

Tyrimo objektas – savivaldos institucijų socialinių paslaugų kokybė bei efektyvumas.

Tyrimo hipotezė – savivaldos institucijos neužtikrina aukšto teikiamų socialinių paslaugų šeimai kokybės ir efektyvumo lygio dėl nepakankamo socialinių paslaugų prieinamumo ir individualizavimo bei orientacijos į finansinę paramą, per mažai dėmesio skiriant alternatyvių paslaugų teikimui.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, keturių skyrių, kurie suskirstyti į poskyrius, išvadų ir pasiūlymų. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu analizuojama socialinės apsaugos ir socialinės apsaugos politikos samprata, valstybinė socialinės apsaugos struktūra. Antroji dalis skirta socialinių paslaugų esmės ir teikimo tikslams išnagrinėti. Trečioje dalyje analizuojama socialinė parama šeimoms – vaikams, nepilnoms, probleminėms, socialinės atskirties šeimoms – paslaugų kokybės ir efektyvumo užtikrinimo aspektu. Analizuojami statistiniai duomenys socialinių paslaugų prieinamumo, finansinės paramos, ekonomiškumo, individualizavimo prasme. Ketvirta dalis skirta ekspertų ir paslaugų gavėjų požiūrio į paslaugų efektyvumą ir kokybę nagrinėjimui ir socialinių paslaugų sistemos perspektyvoms Lietuvoje apibrėžti.

Rašant mokslinį tiriamąjį darbą bus naudojami šie **metodai**: literatūros analizė ir sintezė, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisinių aktų analizė, lyginamosios statistinės analizės, istorinis, kompleksinis, stebėjimas.

Tyrimo šaltiniai. Darbe remiamasi Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu, Socialinių paslaugų teikimo koncepcija, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu, statistine informacija, tyrimo ataskaitomis, moksline literatūra, žodynais.

1. SOCIALINĖS APSAUGOS POLITIKA IR JOS KOORDINAVIMAS

1.1. Valstybės socialinės apsaugos politikos turinys ir pagrindiniai principai

Plačiausia prasme socialinė sfera suprantama kaip visi visuomenės santykiai (socialinis - visuomeninis) ir apima daugelį institucijų: mokslo ir lavinimo, sveikatos apsaugos sistemas, darbo teisę, šeimos santykių klausimus, nusikalstamumo problemas ir t.t. Siauriausiąją - kaip parama skurstantiems. Šia prasme socialinė sfera tarsi tampa visuomenės pakraščiu sfera, t.y. tos sritys, kuriose, kaip manoma, žmonės negali individualiai įgyvendinti labai svarbių jiems poreikių.

Valstybės socialinė apsaugos politika – piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymas priklausomai nuo pajamų praradimo arba nemokamas socialinių paslaugų teikimas piliečiams.¹

Pasak A.Guogio, tam tikra visuomenės dalis – seni žmonės, invalidai, ligoniai – negali dalyvauti darbo rinkoje. Kitaip juos galima pavadinti socialinės atskirties (marginaline) grupe. Kad galima būtų užtikrinti tokių žmonių normalų gyvenimą, jais turi pasirūpinti valstybė. Tuo tikslu kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas pajamas.²

Pažymėtina, kad literatūroje iš esmės išryškėja du priešingi požiūriai į valstybės vaidmenį dėl socialinio teisingumo ir efektyvumo:

- monetarinis (liberalusis);
- socialistinis.

Monetarinio požiūrio pagrindiniais atstovais laikytini Adamas Smitas, Džonas Stiuartas Milis, Deividas Rikardas, Žanas Sėjus ir kt., kurių teorijų idėjinį pagrindą sudaro liberalizmas.

A.Smitas buvo įsitikinęs, kad ekonomika geriausiai veikia pati savaime ir valdžios nereguluojama, todėl jis pasisakė už ribotą valstybės vaidmenį. Jo suformuluotas „nematomos rankos“ principas tvirtina, kad pati rinka geriausiai sureguliuoja ūkyje vykstančius procesus. Rinka, kaip viena iš ekonominės veiklos organizavimo būdų koordinuoja įvairių individualių ekonomikos subjektų veiklą ir nukreipia ją žmonių poreikių tenkinimui.³ A.Smitas teigė, kad toji „nematoma ranka“ priverčia gamintoją paklusti visuomenės interesams. Pasak jo, kiekvienas individas stengiasi naudoti savo kapitalą taip, kad jis duotų kuo daugiau naudos. Taip darydamas, paprastai jis nemąsto apie visuomenės interesus, siekia savo gerovės. Tačiau

¹ J.Matakas (sud.) Šiuolaikinė valstybė, 1999. P.395.

² A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. V., Eugrimas, 2000. P. 6.

³ J.Matakas (sud.) Šiuolaikinė valstybė, 1999. P.360.

vis tiek, tarsi kokios nematomos rankos, jis yra vedamas į tikslą, nes siekdamas savo naudos, jis neišvengiamai pasirenka tokią veiklą, kuri naudingesnė visuomenei.⁴ Taigi, čia valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad pats individas, pasikliaudamas rinka, užsitikrintų gerovę.

Monetarizmo pagrindiniai teiginiai yra sekantys:

- rinkos ekonomika reguliuojasi pati savaime, laisvosios rinkos (*laissez faire* – leisti daryti) ir nematomos rankos (*invisible hand*) veikimo principais;
- valstybės įsikišimas į ekonomiką turi būti minimalus.⁵

Šiuolaikinio monetarizmo lyderio Miltoono Fridmano teigimu, vyriausybės⁶ kompetencija turi būti ribota. Mūsų laisvės saugojimas nuo išorės priešų ir bendrapiliečių turi būti pagrindinė jos funkcija, t.y. turi saugoti teisę ir palaikyti tvarką, užtikrinti privačių susitarimų vykdymą, prižiūrėti konkurenciją rinkose. Be šios pagrindinės funkcijos, kartais vyriausybė turi mus įgalinti kartu pasiekti tai, kas mums būtų sunkiai pasiekama atskirai. Tačiau tokio pobūdžio naudojimasis vyriausybe yra kupinas pavojų. Vis tik mes neturėtume ir negalėtume vengti tuo tikslu naudotis vyriausybe. Tačiau prieš ją naudojantis, turėtų būti aiškūs ir svarūs to pranašumai.⁷ Taigi M.Fridmanas valstybei palieka tik “naktinio sargo” vaidmenį.

Kitas liberalas, Fridrichas A.Hayekas, iškelia taip pat individų laisvės viršenybę ir rinkos mechanizmo vertę prieš valstybės reguliavimą. Pasak jo, būtent rinkos tvarka teikia galimybę taikiai suderinti skirtingiausius interesus – tai yra dėka proceso, duodančio naudos visiems.⁸

Taigi liberalioje socialinėje apsaugos politikoje rinka, bet ne valstybė, garantuoja didžiausią dalį gerovės, o valstybė stengiasi tik sušvelninti skurdo, nelygybės, nedarbo problemas nedidelėmis išmokomis.

Tačiau ne visi XIX a. buvo įtikinti monetaristinio (liberaliojo) modelio šalininkų argumentų. Esant laisvajai konkurencijai, ėmė reikštis neigiami socialiniai ir ekonominiai padariniai: didelė pajamų nelygybė, neturtas, kuriame gyveno didžioji dalis darbininkų klasės, nedarbas. Stiprėjant socialinėms problemoms, vis aiškiau matėsi kapitalizmo prieštaravimai. Karlas Marksas ir jo šalininkai (Robertas Owenas, Sismondi) buvo didžiausi privatinės nuosavybės ir laisvos rinkos kritikai. Jų nuomone, valstybė yra pati

⁴ Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. – K., 2001, P.31.

⁵ O.Rakauskienė. Šiuolaikinės rinkos ekonomikos modeliai. LR Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyrius, 2003.

⁶ Terminai vyriausybė ir valstybė vartojami sinonimiškai, nes vyriausybė yra pagrindinė institucija, kuri atlieka valstybės reguliavimo funkciją.

⁷ N.Barr. The Economics of the Welfare State. New York: Oxford University Press, 1998, P.47

⁸ F.A. Hayek. Kelias į vergovę. Vilnius, 2002. P.156

svarbiausia žmonijos sukurta struktūra ir visuomenė yra svarbi tiek, kiek nuo jos priklauso valstybės gerovė. Visus visuomenės gyvenimo trūkumus, pasak K.Markso, gali pašalinti kolektyvinė visuomenės nuosavybė ir laisvos rinkos pakeitimas centralizuotu planavimu. Taigi socialistinės idėjos yra neigiamai nusistačiusios prieš kapitalistinę arba laisvosios rinkos sistemą, ekonominę tvarką, privačią nuosavybę, kainų sistemą ir laisvąją konkurenciją. Būtent valstybė čia prisiima didžiausią atsakomybę užtikrinti kiekvienam valstybės piliečiui materialinę gerovę, palaiko visiško užimtumo politiką, suteikia kiekvienam piliečiui darbo vietą ir užmokestį, tenkinantį individo poreikius. Visos pašalpos mokamos valstybės ir kiekvienas pilietis turi vienodas teises gauti valstybės teikiamas paslaugas.⁹

Analizuojant šiuolaikinį požiūrį į valstybės vaidmenį socialinėje sferoje ir lyginant su monetaristų bei socialistų teiginiais aktualu pastebėti, kad nors ir išlieka požiūrių skirtumai, tačiau jie yra gerokai mažesni negu tuomet, kai socialistai gynė dominuojantį vyriausybės vaidmenį, o *laissez-faire* atstovai iš viso nenumatė vyriausybei jokio socialinio vaidmens.

Daugelyje Europos valstybių nusivylus monetariniais metodais, grįžtais kainų liberalizavimu, makroekonomikos stabilizavimu ir privatizavimu, socialinio potencialo suaktyvinimas ir valstybės socialinio atsakingumo padidinimas tapo svarbiais argumentais, nustatant institucinius pokyčius, pasirenkant rinkos ir valstybinio reguliavimo sąveikos lanksčius instrumentus.

Šiuolaikinė civilizuota socialinė politika pripažįsta, kad valstybės pareiga – laiduoti piliečiams visais teisėtais būdais apsirūpinti tam tikrą gyvenimo lygį – darbą ir materialinį statusą.

Kalbant apie valstybės gerovės ekonomiką, pažymėtina, kad socialiai orientuotai ekonomikai – Europinės gerovės modelio pagrindui – būdinga tai, kad ji derina tokius prieštarigus aspektus, kaip ekonominį rinkos efektyvumą ir socialinį teisingumą, ekonomikos augimą ir visiško užimtumo siekimą, rinkos savireguliacijos mechanizmą ir valstybinį reguliavimą.

Šiuolaikinei europinės gerovės rinkos ekonomikai būdinga ryški socialinė orientacija. Viena vertus, išlieka erdvė rinkos mechanizmams – kainoms ir konkurencijai veikti, pelnui siekti, verslumui prasiveržti, kas skatina rinkos agentus (dalyvius) plėsti ir atnaujinti prekių ir paslaugų pasirinkimą, mažinti kaštus, įsisavinti inovacijas. Antra vertus, egzistuoja žymus ne

⁹ A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. V., Eugrimas, 2000. P. 15.

rinkos paslaugų sektorius, kur vyriausybė atsako ir rūpinasi mokslinių tyrimų plėtra, aplinkosauga, socialine rūpyba, švietimo ir kultūros, sveikatos apsaugos plėtra.¹⁰

Taigi kalbant apie valstybės intervenciją į ekonomiką dėl efektyvumo ir socialinio teisingumo svarbu akcentuoti, kad šiuo atveju ekonomikos efektyvumas yra derinamas su socialiniu teisingumu, kitaip tariant, socialinis teisingumas turi būti paremtas ekonomiškai.

1.2. Socialinės apsaugos samprata ir jos vaidmuo socialinėje politikoje

Pasaulyje socialinės apsaugos sąvoka interpretuojama įvairiai. Kai kuriose šalyse socialinės apsaugos apibrėžimas būna įtvirtintas įstatymuose, kitose - socialinės apsaugos sąvoka net neegzistuoja. Tačiau visose valstybėse pripažįstama, kad socialinė apsauga yra svarbi valstybės ekonominio socialinio gyvenimo dalis, itin socialinės apsaugos ir darbo politikos vaidmuo reikšmingas šiuolaikinėje rinkos santykiais pagrįstoje visuomenėje.

Pasak J.Tartilo, šalyse, kur nėra socialinės apsaugos apibrėžimo, manoma, kad tokios sąvokos kaip „socialinis draudimas“, „socialinė parama“ ir pan. yra nepakankamai susijusios, kad jas būtų galima sujungti į vieną platesnę ir apibendrinančią sąvoką „socialinė apsauga“¹¹. Socialinės apsaugos apibūdinimą galima rasti Tarptautinės darbo organizacijos pranešime „Kelyje į XXI amžių. Socialinės apsaugos raida“. Čia socialinė apsauga traktuojama kaip atsakas į pagalbos šauksmą, o ne kaip sudėtingas mechanizmas, teikiantis tokią pagalbą. Socialinė sauga saugo nuo rizikos, susijusios su industrinės visuomenės atsiradimu ir vystymusi, arba, kitaip tariant, nuo socialinės rizikos. Socialinė sauga - visuma priemonių, kurias pasitelkus sukuriamas žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų, solidarumas. Tai piniginių pašalpų, išmokamos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais: dėl senyvo amžiaus, invalidumo arba nedarbo, kai žmogus netenka pajamų iš apmokamo darbo; netekus darbo užmokesčių gavusio maitintojo; atsiradus ypatingų išlaidų šeimoms, auginančioms vaikus; būtinos medicinos pagalbos atveju; trūkstant lėšų pragyvenimui¹².

Socialinė apsauga - tai įstatymų nustatyta socialinių, ekonominių, organizacinių priemonių sistema, užtikrinanti lėšų ir paslaugų teikimą asmenims, kurie dėl socialinių rizikų praranda pajamas arba turi papildomų išlaidų.¹³

Pagrindinėmis socialinėmis rizikomis laikytina:

1. senatvė;

¹⁰ O.Rakauskienė. Šiuolaikinės rinkos ekonomikos modeliai. LR Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyrius, 2003.

¹¹ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius, 2005, p. 7.

¹² Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius, 2005, p. 7.

¹³ Socialinė apsauga mobiliems mokslininkams, http://www.eracareers.lt/lt/pages/socialine_apsauga.PPT

2. negalia (invalidumas);
3. mirtis;
4. liga ar trauma;
5. motinystė (tėvystė);
6. nedarbas;
7. šeimos aplinkybės;
8. nepritekliai.¹⁴

Pagrindinis socialinės apsaugos tikslas – visuotinės gerovės valstybė.¹⁵ Daugiausia gerovės valstybių yra Vakarų Europoje, Šiaurės Amerikoje bei Rytų Azijos – Okeanijos zonoje.

Pasak A.Guogio, gerovės valstybės koncepcijas galima suskirstyti į sekančias kategorijas:

Pirma, gerovės valstybė yra tam tikra socialinė raidos stadija. Socialinės raidos metu susikuria tam tikras visuomenės tipas, kuris dėl gamybos plitimo pasižymi materialine gausa, laisve ir tolerancija, kurią lemia politinis vystymasis. Šis ypatingas visuomenės tipas išplečia valstybės galimybes, ypač tenkinant materialinius piliečių poreikius.

Antra, gerovės valstybę galima apibrėžti ir kaip gyvenimo būdą. Pagal šią interpretaciją gerovės valstybės koncepcija aiškinama asmens elgesiu visuomenėje. Tokių valstybių gyventojai pasižymi savo individualiu gyvenimo būdu, tačiau fundamentalias gyvenimo sąlygas jiems užtikrina visuomenė.

Trečia, dalis žmonių išskiria gerovės valstybės politinę esmę. Jie ją vertina kaip socialinės ir ekonominės politikos rinkinį, kurioje piliečių gerovę sudaro senatvės pensijos, bedarbių pašalpos ir valstybinė sveikatos apsauga,

Ketvirta, dalis žmonių daugiausia dėmesio kreipia į valstybės valdymo stilių. Jų nuomone, biurokratinė sistema yra svarbiausias gerovės valstybės bruožas.¹⁶

Lietuvos valstybės misija socialinės apsaugos ir užimtumo politikos srityje aiškiai įtvirtinta Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų strategijoje:

- sudaryti sąlygas kiekvienam šalies gyventojui, norinčiam ir galinčiam dirbti, savo darbu užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį;
- nuosekliai įgyvendinti aktyvią užimtumo bei žmogiškųjų išteklių plėtojimo politiką, kuri užtikrintų darbo rinkos poreikius atitinkančią darbo jėgos

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. V., Eugrimas, 2000. P. 13.

¹⁶ Ten pat. P. 14.

kvalifikaciją ir lankstumą bei sudarytų prielaidas stabiliam užimtumui. Išplėtoti ir palaikyti nuolatinio mokymosi sistemą:

- formuoti ir įgyvendinti socialinę politiką, kuri užtikrintų visų šalies gyventojų aprėptį, taikliai orientuotą apsaugą nuo svarbiausių socialinės rizikos veiksnių ir skatintų ekonominio aktyvumo motyvaciją;
- formuojant politiką remtis socialinio teisingumo, subsidiarumo ir solidarumo principais, bendradarbiaujant su socialiniais partneriais ir kitais suinteresuotaisiais.

Kalbant apie socialinės apsaugos kryptis teigtina, kad Lietuvoje išskiriamos trys pagrindinės strateginės šią sritį apimančios kryptys, kuriomis yra dirbama, siekiant kiekvieno žmogaus socialinės gerovės:

1. Visiško užimtumo ir teisingų darbo santykių užtikrinimas, tinkamų darbo sąlygų sudarymas. Šiai kryptčiai priklauso siekis pritraukti kuo daugiau žmonių į darbo rinką, užtikrinti teisingus darbo santykius ir tinkamas darbo sąlygas, užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes, efektyviau investuoti į žmoniškuosius išteklius.
2. Socialinio draudimo sistemos plėtra. Šiai kryptčiai priklauso priemonės socialinio draudimo aprėptčiai bei finansiniam sistemos stabilumui didinti, vykdoma pensijų sistemos reforma (kaupiamosios pensijų sistemos įvedimas šalia perskirstomosios pensijų sistemos).
3. Skurdo bei socialinės atskirties įveikimas ir socialinės paramos plėtra. Šiai kryptčiai priklauso siekis įveikti skurdą, socialinės rizikos grupėms priklausančių asmenų socialinę atskirtį, vykdyti efektyvią socialinę paramą, tikrinant pajamas ir turtą, užtikrinti vaikų ir jaunimo teisių apsaugą, didinti socialinę paramą šeimai.¹⁷

Apibendrinant socialinės apsaugos vaidmenį socialinėje politikoje galima teigti, kad socialinės apsaugos ir užimtumo plėtotė yra nepaprastai svarbi siekiant bendrųjų ilgalaikių ekonomikos plėtotos tikslų. Viena, ji pati yra išvestinė iš bendros ūkio raidos ir nuo jos priklauso: sėkminga ūkio raida sukuria darbo vietas, taip pat suteikia galimybes užtikrinti reikiamą socialinės apsaugos lygį tiems žmonėms, kurie dėl jų nepriklausomų priežasčių negali pragyventi iš darbo ir kitokių pajamų. Tačiau, kita vertus, teisinga užimtumo ir socialinės apsaugos politika iš esmės gali paskatinti visos šalies ūkio plėtotę. Užimtumo iniciatyvos, palankių sąlygų samdomam ir savarankiškam užimtumui sudarymas yra vienas iš svarbiausių ekonomikos plėtotę lemiančių veiksnių. Racionali socialinės apsaugos politika, teisingai

¹⁷ Valstybės ilgalaikė raidos strategija. Valstybės žinios, 2002 11 27, Nr. 113

derinanti pajamų netekusių žmonių apsaugą su paskatų darbui sudarymu taip pat ženkliai gali veikti šalies ekonomikos raidą.¹⁸

1.3. Valstybinė socialinės apsaugos sistema

Socialinės apsaugos terminų žodyne socialinės apsaugos sistema apibrėžiama kaip priemonių sistema, leidžianti socialinės rizikos atvejais išsaugoti garantijas, ekonominį savarankiškumą bei persikirstyti lėšas¹⁹. Socialinė apsauga yra tvarkoma teisės aktų visuma, kuri vadinama socialinės apsaugos teisės aktais.

Pasak A.Guogio, socialinės apsaugos sistema – tai valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visuma, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti.²⁰

Taigi socialinė apsauga yra visapusiška sistema, padedanti valstybei laiduoti gyventojų aprūpinimą ligos, sužalojimo, senatvės, nedarbo ir kitais atvejais, suteikti papildomų pajamų nustatytiems šeimos poreikiams tenkinti. Tai iš visuomenės mokesčių ir įmokų finansuojamos programos bei priemonės, skirtos numatytiems tikslams įgyvendinti.

Pažymėtina, kad Lietuvoje socialinės apsaugos sistemą sudaro skirtingais finansavimo bei apsaugos teikimo principais besiremiančios 2 dalys:

1. socialinis draudimas ir
2. socialinė parama.

Valstybinis socialinis draudimas - socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.²¹

Pastebėtina, kad valstybinis socialinis draudimas, besiremiantis įmokų – išmokų principu, sudaro didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Jis apima beveik visus Lietuvos gyventojus: samdomieji darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys moka socialinio draudimo įmokas, o atsitikus draudiminių įvykiui gauna valstybinio socialinio draudimo išmokas (pensijas, pašalpas, kompensacijas). Valstybinio socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems, netekus darbingumo dėl

¹⁸ [Lietuvos ūkio \(ekonomikos\) plėtros iki 2015 metų strategija](#)

¹⁹ Angele S. Socialinės apsaugos terminų žodynas. Kaunas: PIF leidyba, 1999, p. 78.

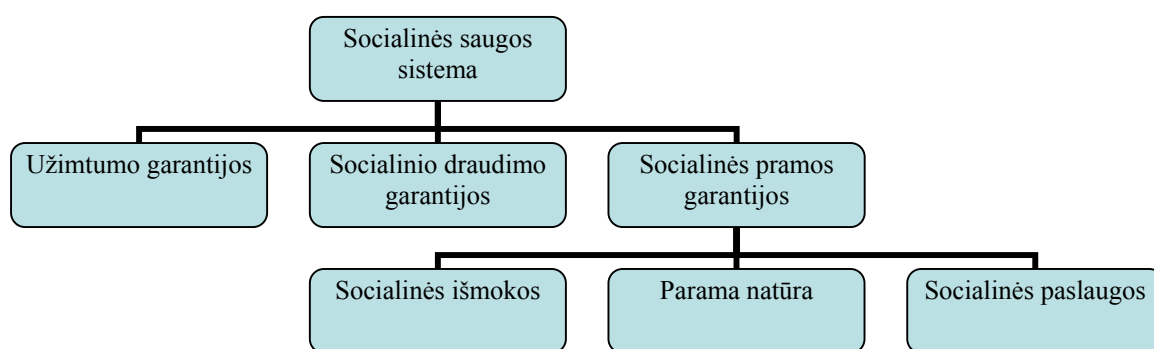
²⁰ A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. V., Eugrimas, 2000. P. 6.

²¹ Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004 11 26, Nr. 171-6295

ligos, senatvės, motinystės ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytais atvejais.²²

Tuo tarpu socialinė parama remiasi poreikio principu. Kaip pažymima Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų strategijoje, socialinės paramos tikslas – padėti tenkinti būtiniausius poreikius toms šeimoms (asmenims), kurių darbo, socialinio draudimo ir kitos pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra nepakankamos, kad jos galėtų pasirūpinti savimi. Pagrindinė socialinės paramos sistemos nuostata yra tokia, kad socialinė parama negali užtikrinti žmogui ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – ji tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis.

Socialinės apsaugos sistemą Lietuvoje galima pavaizduoti taip:

1 paveikslas. Lietuvos socialinės apsaugos sistema. J.Tartilas, *Socialinės saugos pagrindai*. P. 8.

Socialinės apsaugos sistema detalčiai atspindėta Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų strategijoje.

Socialinė apsauga				Specialios socialinės išmokos
socialinis draudimas	Socialinė parama			
	piniginė socialinė parama	socialinės paslaugos		
		specialiosios	bendrosios	
Pensijų draudimas	Šalpos pensija Slaugos pašalpa	Dienos globos įstaigos	Informavimas ir konsultavimas	Prezidento pensija

²² [Lietuvos ūkio \(ekonomikos\) plėtros iki 2015 metų strategija](#)

Ligos ir motinystės draudimas	Šeimos pašalpos	Laikino gyvenimo įstaigos	Pagalba namuose	I ir II laipsnio valstybinės pensijos
Sveikatos draudimas	Laidojimo pašalpa	Stacionarios globos ir slaugos įstaigos	Slauga namuose	Nukentėjusių asmenų pensijos
Nedarbo draudimas	Socialinė pašalpa	Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	Globos pinigai	Karių ir pareigūnų pensijos
Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų	Šildymo išlaidų ir kitos kompensacijos	Kitų sričių įstaigos		Mokslininkų pensijos Artistų renta

1 lentelė. Socialinės apsaugos sistemos struktūra. Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksmų strategija. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų strategija.

Pastebėtina, kad socialinis draudimas Lietuvoje finansuojamas darbdavių ir apdraustųjų įmokomis. Jos patenka į savarankišką, atskirtą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondą. Darbo rinkos politikos priemonės, iš jų darbo rinkos profesinis mokymas, yra finansuojamos iš Užimtumo fondo, kuris yra formuojamas iš socialinio draudimo fondo lėšų. Socialinė parama finansuojama iš valstybės ir savivaldybių lėšų, surenkamų iš bendrųjų mokesčių.

Už socialinės apsaugos ir darbo politiką Lietuvoje yra atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, nuo 2004 m. vadovaujama ministrės V.Blinkevičiūtės. Ministerija savo misiją vykdo, siekdama svarbiausių sekančių strateginių tikslų:

- Pritraukti daugiau žmonių į darbo rinką, užtikrinti teisingus darbo santykius ir tinkamas darbo sąlygas, efektyviau investuoti į žmogiškuosius išteklius;
- Siekti efektyvios socialinės apsaugos bei užtikrinti socialiai pažeidžiamų gyventojų grupių socialinę integraciją.²³

Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo administracinės sistemos pagrindinės institucijos bei ministerijos yra: Valstybinio socialinio draudimo fondo Taryba bei valdyba ir jos teritoriniai skyriai, Lietuvos darbo birža ir jos teritoriniai skyriai, Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, Užimtumo taryba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Trišalės komisijos prie Respublikinės ir teritorinių darbo biržų, Vaikų teisių apsaugos tarnybos, savivaldybių socialinės paramos padaliniai, apskričių administracija, nevyriausybinių socialinės apsaugos institucijos.

²³ <http://www.socmin.lt/index.php?-2032856058>

2. SOCIALINĖS PASLAUGOS – ESMĖ IR JŲ TEIKIMAS

Aptarus socialinės apsaugos sampratą ir jos vaidmenį socialinėje politikoje, autorės nuomone, aktualu ir tikslinga detaliau panagrinėti socialines paslaugas, t.y. vieną iš pagrindinių socialinės paramos sistemos dalių²⁴, apibrėžiant socialinių paslaugų sampratą, jų teikimo tikslus, socialines paslaugas reglamentuojančią teisinę bazę.

2.1. Socialinių paslaugų samprata, teikimo tikslai

Socialinių paslaugų sampratą galima apibrėžti plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Pasak L.Žalimienės, socialinės paslaugos plačiuoju požiūriu – visuomenei teikiamos paslaugos, kaip antai: švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, sporto, laisvalaikio, kultūros paslaugos. Siauresnė socialinių paslaugų samprata: tai paslaugos, kurias teikia šiuolaikinė socialinės apsaugos sistema, apimant aštuonias socialines rizikas (liga, invalidumas, senatvė, našlystė, šeima / vaikai, nedarbas, būstas, socialinė atskirtis) pagal ES socialinės apsaugos statistikos klasifikaciją. Jos apima sveikatos priežiūros paslaugas, ikimokyklinio ugdymo paslaugas, vadinamąsias asmenines socialines paslaugas, teikiamas įvairiose socialinės globos įstaigose vaikams, seniems žmonėms, neįgaliesiems, rizikos grupių žmonėms, apgyvendinimo paslaugas suteikiant socialinį būstą, įdarbinimo paslaugas, pajamų palaikymo paslaugas.²⁵

Pastebėtina, kad siauruoju požiūriu socialinės paslaugos dar vadinamos asmeninėmis socialinėmis paslaugomis. Kaip teigiama literatūroje socialiniais klausimais, tai paslaugos, kurias teikia viešosios, ne pelno ar pelno institucijos ir savipagalbos iniciatyvos. Terminas „asmeninės socialinės paslaugos“ neapima sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros, sporto paslaugų, paslaugų, kurios remiamos finansavimu per socialinio draudimo sistemą (pvz., pensijų ar ligos pašalpų mokėjimas) ar yra tik paprasta pinigų perdavimo akcija (pvz., vaiko globos pašalpa).²⁶

L.Žalimienės nuomone, socialinės paslaugos yra istorinės socialinio darbo organizavimo raidos elementas ir šiandieninėje valstybėje socialinis darbas dažniausiai atliekamas kaip socialinės paslaugos teikimas.

Anot L.Žalimienės, pagal pagalbos tikslą tiek socialinis darbas, tiek socialinės paslaugos yra tapatūs dalykai. Tikslas – atkurti, padėti palaikyti asmens santykius su visuomene, kai jis nepajėgia to padaryti. Pagal pagalbos objektą ir socialinis darbas, ir socialinės paslaugos taip pat yra tapatūs dalykai. Pagalbos objektas – individas, šeima, bendruomenė. Pagalbos turinio, organizavimo požiūriu socialinio darbo ir socialinių paslaugų

²⁴ Socialinės paramos sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: piniginė parama ir socialinės paslaugos.

²⁵ L.Žalimienė. Socialinės paslaugos. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. P.11.

²⁶ Ten pat. P.12.

sąvokų tapatinti negalima. Socialinės paslaugos turinio požiūriu apima platesnį veiklos lauką negu socialinis darbas.²⁷

Pažymėtina, kad socialinių paslaugų samprata Lietuvoje apibrėžta įstatymiškai, t.y. įtvirtinta Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme.²⁸ Remiantis įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi, socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimais) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

Socialinių paslaugų sampratą patikslina minėtame įstatyme išskirti sekantys tikslai:

- sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį;
- socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti.²⁹

Pastebėtina, kad lyginant dabar galiojantį Socialinių paslaugų įstatymą su iki 2006 metų liepos 30 d. galiojusių įstatymų socialinių paslaugų tikslų atžvilgiu, teigtina, kad ankstesniame įstatyme socialinių paslaugų tikslai iš esmės buvo orientuoti į asmens gyvybinių poreikių tenkinimą ir neapėmė asmens gebėjimų patiems spręsti iškilančias problemas stiprinimo, susieto su užimtumu, pinigine parama ir kt. Tuo tarpu nuo 2006 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam įstatyme papildyti socialinių paslaugų tikslai, akcentuojant asmens savipagalbos skatinimą, pagalbą šeimai, susiejant su užimtumu, asmens sveikatos priežiūra, pinigine parama, socialiniu būstu ir kt.

L.Žalimienė, apibrėždama socialinių paslaugų sampratą, įvardina tris svarbiausius socialinių paslaugų tikslus:

1. Patenkinti asmenų gyvybinius poreikius ir sudaryti žmogaus orumą nežeminančias sąlygas, kai jie patys nepajėgūs to pasiekti savarankiškai. Tai paslaugos, orientuotos bent į minimalų poreikių patenkinimą.
2. Atkurti žmogaus gebėjimą funkcionuoti visuomenėje, kad jis pats galėtų savimi toliau savarankiškai rūpintis. Tai paslaugos, orientuotos į visišką ir visapusišką poreikių patenkinimą.

²⁷ Ten pat. P.14.

²⁸ Valstybės žinios, 2006 02 11, Nr. 17-589

²⁹ LR Socialinių paslaugų įstatymo 3 straipsnio 2 ir 3 dalys.

3. Socialinės paslaugos gali būti teikiamos ir prevencijos tikslais, siekiant užkirsti kelią atsirasti problemoms.³⁰

Akcentuotina, kad Socialinių paslaugų įstatyme yra įtvirtintos dviejų rūšių socialinės paslaugos:

- 1) bendrosios ir
- 2) specialiosios.

Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis.

Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriama:

- informavimas;
- konsultavimas;
- tarpininkavimas ir atstovavimas;
- maitinimo organizavimas;
- aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne;
- transporto organizavimas;
- sociokultūrinės paslaugos;
- asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas;
- kitos bendrosios socialinės paslaugos.³¹

Bendrųjų socialinių paslaugų tikslas – ugdyti ar kompensuoti asmens (šeimos) gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose. Paslaugų teikimo trukmė / dažnumas priklauso nuo asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio.

Specialiosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka. Specialiosioms paslaugoms priskiriama socialinė priežiūra ir socialinė globa.³²

Socialinei priežiūrai priskiriama:

- pagalba į namus;
- socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas;

³⁰ L.Žalimienė. Socialinės paslaugos. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. P.18.

³¹ Socialinių paslaugų katalogas. 2006 04 20, Nr. 43-1570

³² LR Socialinių paslaugų įstatymo 8 straipsnio 1 ir 2 dalys.

- apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose;
- laikinas apnakvindinimas;
- intensyvi krizių įveikimo pagalba.

Socialinei globai priskiriama:

- dienos socialinė globa;
- trumpalaikė socialinė globa;
- ilgalaikė socialinė globa.³³

Specialiųjų socialinių paslaugų tikslas – grąžinti asmens (šeimos) gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę ar tenkinti asmens gyvybinius poreikius teikiant kompleksinę pagalbą.³⁴

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės paslaugos – tai socialinė pagalba asmeniui, dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai netekusiam (neturinčiam) savarankiškumo ir negalinčiam pasirūpinti savimi, bei jo šeimai. Socialinių paslaugų tikslas – suteikti socialinę pagalbą asmenims, šeimoms, nesugebantiems pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, sudarant jiems sąlygas stiprinti savo gebėjimus patiems spręsti išylančias socialines problemas ir siekiant sumažinti ar išvengti socialinės atskirties. Galima teigti, kad socialinės paramos pagrindinis tikslas yra socialinės atskirties prevencija.

2.2. Socialinių paslaugų teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir ES

Pažymėtina, kad socialinių paslaugų sistema funkcionuoja dinamiškai kintančioje politinėje, ekonominėje, socialinėje ir technologinėje aplinkoje. Šios sistemos vystymo tendencijas, veiklos pobūdį, turinį bei mastą didžia dalimi lemia valstybiniame lygmenyje priimami teisiniai sprendimai. Tuo pat metu egzistuoja ir išorinės aplinkos poveikis – Lietuvos socialinių paslaugų sistemos vystymo raida ir pobūdis yra sąlygojami Europos Sąjungos teisės aktų keliamų reikalavimų. Todėl autorės nuomone, aktualu ir tikslinga detaliau panagrinėti ir įvertinti pokyčių, vykstančių socialinių paslaugų srityje, tendencijas, atsakant į klausimą kodėl keičiami teisės aktai ir ko siekiama ir ar pasiekama tais pakeitimais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, priimtoje 1992 m. spalio 25d. referendume³⁵, yra įtvirtintos svarbios nuostatos įgyvendinant socialinių paslaugų politiką. Konstitucijos 39 straipsnyje nustatyta, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta

³³ Socialinių paslaugų katalogas. 2006 04 20, Nr. 43-1570

³⁴ Ten pat.

³⁵ Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)

nuostata, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Minėtas 2006 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas yra pagrindinis teisės aktas, apibrėžiantis socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuojantis socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą.

Be šio įstatymo, socialines paslaugas reglamentuoja kiti teisės aktai - Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai, ministro įsakymai, regioniniu lygmeniu – savivaldybių tarybų patvirtinti dokumentai (veiklos nuostatai, normatyvai, vidaus tvarkos taisyklės), instituciniu lygmeniu – įstaigų darbuotojų pareiginės instrukcijos, normos, etikos taisyklės.

Paminėtini svarbiausi teisės aktai yra sekantys:

- Lietuvos Respublikos Socialinės paramos mokiniams įstatymas, įsigaliojantis nuo 2007 m. sausio 1 d.³⁶;
- Lietuvos Respublikos socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas³⁷;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 12 d. nutarimas Nr. 1000 “Dėl Socialinių paslaugų infrastruktūros 2007-2009 metų programos patvirtinimo”³⁸;
- Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas³⁹;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimas Nr.978 “Dėl Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos, įsigaliojantis nuo 2007 m. sausio 1 d.”⁴⁰;
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. spalio 18 d. Nr. A1-290 įsakymas „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-94 "Dėl Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo" pakeitimo"⁴¹;
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“⁴² ir kt.⁴³

³⁶ Valstybės žinios, 2006 06 30, Nr. 73-2755

³⁷ Valstybės žinios: 2006 11 21 Nr.130-4889

³⁸ Valstybės žinios, 2006 10 19, Nr. 111-4213

³⁹ Žin., 1994, Nr. 89-1706

⁴⁰ Valstybės žinios, 2006 10 14, Nr. 110-4163

⁴¹ Valstybės žinios, 2006 10 24, Nr. 113-4310

⁴² Valstybės žinios, 2006 04 20, Nr. 43-1570

Autorės nuomone, siekiant įvertinti pokyčius socialinių paslaugų srityje, tikslinga detaliau paanalizuoti teisinio reguliavimo nuostatas, pabrėžiant iki įstatymo projekto užregistravimo Seime galiojančias teisinio reguliavimo nuostatas ir siūlomus pakeitimus, jų tikslus bei uždavinius. Pasirinkta 2004 – 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos veikla įstatymų leidybos procese socialinių paslaugų srityje, t.y, iš esmės dviejų metų laikotarpis, autorės nuomone, yra pakankamas laiko tarpsnis analizei (žr. 2 lentelė).

**2 lentelė. 2004-2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos veikla
įstatymų leidybos procese socialinių paslaugų srityje**

Nr.	Įstatymo projekto, pasiūlymų, pavadinimas, teikėjai, registracijos data, procedūra Seime	Galiojančios teisinio reguliavimo nuostatos	Siūlomų pakeitimų tikslai ir uždaviniai
1.	XP-150 Darbo užmokesčio ir socialinių išmokų indeksavimo įstatymo projektas <i>Teikia: Seimo narys A.Sysas 2004 12 30 Seime po pateikimo pritarta, Seimo komitetuose nesvarstytas. Vyriausybės nuomonė – nepritarti</i>	Darbo užmokestis ir socialinės išmokos turi būti indeksuojami Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo nustatyta tvarka, t.y. kai vartojimo kainų indeksas didesnis negu 1,1.	Reglamentuoti darbo užmokesčio ir socialinių išmokų (pensijų, pašalpų, stipendijų ir kompensacijų) indeksavimo principus ir tvarką. Projekte numatoma, kad darbo užmokestis ir socialinės išmokos (pensijos, pašalpos, stipendijos ir kompensacijos) indeksuojami ne mažiau kaip 3 procentais, kai vartotojų kainų indeksas yra didesnis negu 1,03.
2.	XP-654 Socialinių paslaugų įstatymo projektas⁴⁴ <i>Teikia: Socialinės apsaugos ir darbo ministrė V.Blinkevičiūtė 2005 06 30 Lietuvos Respublikos</i>	Socialinių paslaugų tikslai orientuoti į asmens gyvybinių poreikių tenkinimą, neapima asmens gebėjimų patiems spręsti iškylančias problemas stiprinimo. Neiškirtas atskirai socialinių paslaugų, kurias savivaldybė turėtų organizuoti siekdama užtikrinti būtinuosius gyventojų poreikius, ir	Papildomi socialinių paslaugų tikslai, akcentuojant asmens savipagalbos skatinimą, pagalbą šeimai, susiejant su užimtumu, asmens sveikatos priežiūra, pinigine parama, socialiniu būstu, naujai apibrėžiamos socialinių paslaugų gavėjų grupės,

⁴³ Su visais teisės aktais galima susipažinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puslapyje adresu <http://www.socmin.lt/index.php?-991009368>

⁴⁴ Lydintieji įstatymų projektai: Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 7 ir 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo 7 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo ir Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 2, 8 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projektai.

	<i>Seime priimtas 2006 01 19</i>	paslaugų, kurios gyventojams gali būti teikiamos privačiai, reglamentavimas. Istatyminis reglamentavimas iš esmės orientuotas tik į senyvo amžiaus asmenis, neįgaliuosius ir neapima socialinės rizikos šeimų, socialinės rizikos ar likusių be tėvų globos vaikų. Neaiškiai reglamentuota dienos, trumpalaikė socialinė globa, neįteisinta socialinė globa namuose, nereglamentuotas socialinių paslaugų pirkimas, nesudarytos galimybės teikti socialines paslaugas pelno siekiantiems subjektams, neapibrėžti reikalavimai socialinių paslaugų teikėjams, nenumatytas socialinių paslaugų teikimo kontrolės mechanizmas ir kt.	atskiriamas privataus sektoriaus ir savivaldybinių socialinių paslaugų reglamentavimas, nustatomi griežtesni savivaldybinių socialinių paslaugų teikimo pagal detalai įvertintus asmens (šeimos) poreikius socialinėms paslaugoms, reikalavimai, patikslinamos savivaldybių apskričių viršininkų funkcijos, nustatomas paslaugų pirkimo, pagrįsto geriausia kokybe ir žemiausia kaina, prioritetas organizuojant šias paslaugas savivaldybėse, išgryninamos socialinių paslaugų rūšys pagal jų sudėtingumą ir taikomų joms reikalavimų specifiškumą, patikslinami socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai, mokėjimo už paslaugas dydžių nustatymas, įteisinamas įstaigų, įmonių, teikiančių socialinę globą, šeimynų licencijavimas, centralizuotas socialinių paslaugų teikimo, organizavimo kokybės priežiūra, vertinimas ir kontrolė, kurią vykdo Socialinių paslaugų priežiūros departamentas ir kt.
3.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(4) <i>Teikia: Seimo narė V.Blinkevičiūtė 2006 01 16</i> <i>Priėmimo metu Seime šiam pasiūlymui buvo</i>	Sugyventiniai - bendrai gyvenantys vyras ir moteris, jų vaikai iki 18 metų ir kiti, bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai. Šeima – bendrai gyvenantys vyras ir moteris, kuriuos sieja santuoka, jų vaikai iki 18 metų, taip pat kiti bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai (suaugę vaikai,	Siūloma išbraukti sąvokų „sugyventiniai“ ir „šeima“ apibrėžimus.

	<i>pritarta</i>	tėvai, seneliai, vaikaičiai, broliai, seserys).	
4.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(4) <i>Teikia:</i> <i>Seimo narės R.Baškienė ir I.Degutienė</i> <i>2005 12 22</i> <i>SRDK⁴⁵ pasiūlymui pritarė</i>	Sugyventiniai – bendrai gyvenantys turėdami tikslą sukurti šeimyninius santykius vyras ir moteris, jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų ir kiti, bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai. Šeima – bendrai gyvenantys vyras ir moteris, kuriuos sieja santuoka, jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, taip pat kiti, bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai (suaugę vaikai (įvaikiai), tėvai, seneliai, vaikaičiai, broliai, seserys).	Sugyventiniai – bendrai gyvenantys turėdami tikslą sukurti šeimyninius santykius vyras ir moteris, jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų ir kiti, bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai. Šeima – bendrai gyvenantys vyras ir moteris, kuriuos sieja santuoka, jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, taip pat kiti, bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai (suaugę vaikai (įvaikiai), tėvai, seneliai, vaikaičiai, broliai, seserys).
5.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(3) <i>Teikia:</i> <i>Seimo nariai:</i> <i>A.Sysas ir J.Čekuolis</i> <i>2005 12 21</i> <i>SRDK nepritarė pasiūlymams</i>		Siūloma išbraukti sąvoką „sugyventiniai“, o sąvoką „šeima“ apibrėžti sekančiai: Šeima – bendrai gyvenantys sutuoktiniai ar nesusituokę vyresni kaip 18 metų asmenys vyras ir moteris, kuriuos sieja santuoka, jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, taip pat kiti bendrai su jais gyvenantys artimieji giminaičiai (suaugę vaikai (įvaikiai), tėvai, seneliai, vaikaičiai, broliai, seserys).
6.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(2) <i>Teikia:</i> <i>Seimo narys E.Žakaris</i> <i>2005 12 20</i> <i>Pasiūlymui nepritarta</i>	Įstatymas įsigalioja nuo 2006 m. liepos 1 d.	Įstatymo įsigaliojimą siūloma nukelti į 2007 m. sausio 1 d.
7.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(2) <i>Teikia:</i> <i>Seimo nariai:</i>	Viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka perka socialines paslaugas savo teritorijos gyventojams.	Viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka perka trūkstamas socialines paslaugas savo teritorijos

⁴⁵ Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas

	<i>J.Juozapaitis ir E.Žakaris 2005 12 13 SRDK iš dalies pritarė pasiūlymams</i>	Dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą.	gyventojams. Dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą.
8.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654 <i>Teikia: Seimo narys E.Žakaris 2005 11 22</i> <i>SRDK iš dalies pritarė pasiūlymams</i>	Planuodama ir organizuodama socialines paslaugas savivaldybė bendradarbiauja su kitomis savivaldybėmis, apskričių viršininkais, Socialinių paslaugų priežiūros departamentu, sveikatos priežiūros, švietimo ir ugdymo įstaigomis, teritorinėmis darbo biržomis, darbo rinkos ir konsultavimo tarnybomis, policija, asociacijomis, religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis, bendruomene bei kitais asmenimis.	Planuodama ir organizuodama socialines paslaugas savivaldybė bendradarbiauja su kitomis savivaldybėmis, apskričių viršininkais, Socialinių paslaugų priežiūros departamentu, sveikatos priežiūros, švietimo ir ugdymo įstaigomis, teritorinėmis darbo biržomis, darbo rinkos ir konsultavimo tarnybomis, policija, asociacijomis, religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis, bendruomene, nevyriausybinėmis organizacijomis bei kitais asmenimis.
9.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654 <i>Seimo nariai: V.Galvonas ir L.Počikovska 2005 11 11</i>	Įstatymo įgyvendinimas numatytas iki 2007 m. sausio 1d.	Siūloma data – 2006 m. liepos 1 d.
10.	Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654 <i>Teikia: Seimo narys A.Rimas 2005 10 20</i> <i>VVSK⁴⁶ pasiūlymams pritarė</i>	Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią galimoms socialinėms problemoms kilti šeimoje, bendruomenėje bei visos visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti. Socialinių paslaugų teikimo laikotarpiu socialinių paslaugų poreikis asmeniui (šeimai) turi būti periodiškai peržiūrimas.	Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią galimoms socialinėms problemoms kilti šeimoje, bendruomenėje bei visos visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti. Socialinių paslaugų teikimo laikotarpiu socialinių paslaugų poreikis asmeniui (šeimai) turi būti periodiškai kartą per du metus arba pasikeitus situacijai peržiūrimas.

⁴⁶ Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas

11.	XP-1096 Socialinės paramos nepasiturinčių šeimų mokiniams įstatymo projektas <i>Teikia:</i> <i>Socialinės apsaugos ir darbo ministrė</i> <i>V.Blinkevičiūtė</i> <i>2006 02 10</i> <i>Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas</i> <i>Seime priimtas 2006 06 13, įsigalios nuo 2007 01 01</i>	Nemokamas maitinimas mokiniams skiriamas mokyklose, atlikus šeimų pajamų įvertinimą pagal tėvų pateiktus dokumentus. Konkrečiose mokyklose taikomas pietų ir pusryčių kainas bei nemokamo maitinimo kainą vasaros poilsio stovyklose nustato mokyklų steigėjai ar jų įgaliojimai administravimo subjektai (savivaldybių bei apskrities viršininkų administracijos), savivaldybės mokinių nemokamo maitinimo organizavimo nuostatas taiko skirtingai. Mokyklų steigėjai, maitinimo paslaugų teikimą mokyklose perduodami privačioms įmonėms, su jomis susitaria dėl leistino patiekalui taikyti antkainio dydžio, kad būtų padengtos visos minėtos maitinimo paslaugos teikimo išlaidos, neatsižvelgiant, ar likusių lėšų pakaks reikalingam produktų kiekiui, kad mokiniai gautų pilnavertį maitinimą.	Skirti socialinę paramą nepasiturinčių šeimų mokiniams, besimokantiems pagal priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas, įvertinus šeimos pajamas. Užtikrinti mokiniams pilnavertį maitinimą mokyklose. Garantuoti vienodą socialinės paramos mokiniams teikimo nuostatų taikymą visų mokyklų steigėjų mokyklose. Projektu siūloma socialinę paramą mokiniams skirti, įvertinus šeimų pajamas, teisės į socialinę paramą mokiniams nustatymą perduodant šeimų gyvenamosios vietos savivaldybių administracijoms, nemokamo maitinimo teikimą mokiniams mokyklose administruoti mokyklų steigėjų nustatyta tvarka, o mokinių aprūpinimą mokinio reikmenimis savivaldybių tarybų nustatyta tvarka, nustatyti naują socialinės paramos mokiniams rūšį - mokinių aprūpinimą būtiniausiais mokinio reikmenimis ir kt.
-------------------	---	---	--

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis teisės aktais, reglamentuojančiais socialinių paslaugų sistemą Lietuvoje nuo 2004 m. lapkričio 15 d., kuomet prisiekę Seime pareigas pradėjo eiti 2004 – 2008 m. kadencijos Seimo nariai.

Taigi analizuojant 2004 – 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos veiklą įstatymų leidybos procese galima teigti, kad įstatymų projektų ir pasiūlymų iniciatoriai nemažai dėmesio skyrė socialinių paslaugų tikslingumui, adekvatumui, efektyvumui bei kokybei. Inicijuotais pakeitimais siekiama užtikrinti pakankamą pažeidžiamiausių grupių

apsaugą, plėtojant socialines paslaugas, kurios sudaro galimybes individualizuoti pagalbą ir taip padidinti pagalbos efektyvumą, grąžinti socialiai atskirtus asmenis bei šeimas į visuomenę ir darbą. Be to, siekiama plėsti rinką socialinių paslaugų teikėjams remti nevyriausybines organizacijas, pavienių asmenų ir bendruomenių pastangas bei iniciatyvą. Nuo 2006 m. liepos 1 d. galiojantis Socialinių paslaugų įstatymas numato galimybes išplėsti nestacionarių socialinių paslaugų pasirinkimą, apibrėžia vienodą socialinių paslaugų teikimo standartą, gerina konkurencines sąlygas socialinių paslaugų teikimo rinkoje bei patobulina finansavimo modelį.

Pasak Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinio darbo ir socialinių paslaugų skyriaus vedėjos Daivos Buivydaitytės, naujuoju Socialinių paslaugų įstatymu siekiama skatinti socialinių paslaugų įvairovę ir didinti jų prieinamumą visiems. Civilizuotam pasaulyje be ilgalaikės socialinės globos stacionarioje globos įstaigoje egzistuoja be galo daug kitų, žymiai patrauklesnių žmonėms bei jų šeimos nariams, socialinių paslaugų formų, kurias būtina plėtoti ir populiarinti. Tai savarankiško gyvenimo namai, socialinė globa į namus, dienos socialinės globos centrai ir kiti. Šios formos lietuviams dar nėra labai gerai žinomos. Įstatyme nenumatyta dėmesys skiriamas ir socialinių paslaugų kokybės užtikrinimui. Pavyzdžiui, tiek apskrities, tiek savivaldybės pavaldumo, tiek nevyriausybinės ar privačios socialinės globos įstaigos ar personalinės įmonės norėdamos teikti socialinę globą nuo 2010 m. turės įgyti licencijas. Kiekvienas Lietuvos gyventojas, gaunantis socialinę globą ar jo šeimos nariai, artimieji, rūpintojai, globėjai turės galimybę apie netinkamai teikiamą socialinę globą pranešti Socialinių paslaugų priežiūros departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kuris kontroliuos šių paslaugų kokybę. Naujame įstatyme atsiranda ir nauja paslaugų rūšis – socialinė globa asmens namuose. Iki šiol turėjome tik pagalbą į namus, kuri buvo orientuota tik buitinę pagalbą namuose. Naujoji socialinė globa į namus ateityje apims kompleksinę nuolatinę priežiūrą, kurią teiks ne tik socialinis darbuotojas, bet ir kiti specialistai. Atsiranda ir dar viena nemažiau aktuali visuomenei paslauga, vadinamoji „atokvėpio“ paslauga šeimos nariams - trumpalaikė senyvo amžiaus asmenų ar neįgalių asmenų socialinė globa. Šia paslauga ateityje galės pasinaudoti šeimos nariai, globėjai laikinai dėl tam tikrų priežasčių negalintys prižiūrėti savo artimųjų, kuriems reikalinga globa.⁴⁷

Taigi inicijuoti teisės aktų pakeitimai yra pozityvūs ir naudingi tiek gyventojams, tiek savivaldybėms – jos tampa atsakingos už gyventojų socialinių paslaugų planavimą bei organizavimą. Kita vertus, praktikoje kyla nemažai problemų įgyvendinant priimtus teisinius sprendimus.

⁴⁷ Kokios naujovės laukia socialines paslaugas gaunančių žmonių ir jų šeimos narių nuo liepos pirmosios? Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ryšių su visuomene skyrius.

Lietuvos savivaldybių asociacijos (LSA) teigimu, savivaldybių netenkinama socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika. Pasak Anykščių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vedėjos J. Griciūtės, LSA, remdamasi savivaldybių skaičiavimais, pateiktam Socialinių paslaugų projektui nepritarė, nes pagal šią metodiką daugeliui savivaldybių 2007 m. socialinių paslaugų finansavimas būtų nepakankamas ir padėtis pablogėtų. Pavyzdžiui, Anykščių rajono savivaldybei 2007 m. numatoma skirti suma sudaro tik 57 proc. realaus lėšų poreikio socialinei globai asmenims su sunkia negalia užtikrinti. Dėl lėšų stygiaus itin sunku bus užtikrinti socialinę globą tiek asmenims su negalia, tiek senyvo amžiaus asmenims, kuriems toks poreikis bus nustatytas. Pagal įsigaliojusius teisės aktus bei ministerijos išaiškinimus nuo 2007 m. sausio 1 d. savivaldybės naujai į apskrities pavaldumo įstaigas siunčiamų savo gyventojų išlaikymą jau turės finansuoti iš savivaldybės biudžeto.⁴⁸

LSA teigimu, gali atsitikti taip, kad geros Socialinių paslaugų įstatymo nuostatos taps realiai neįgyvendinamos dėl lėšų stokos ir gyventojams, kuriems yra būtinos socialinės globos paslaugos, jų suteikti savivaldybės bus nepajėgios.

J.Griciūtė pažymi, kad ilgalaikės socialinės globos įstaigų turėtų mažėti plėtojant alternatyvias, teikiamas arčiau asmens gyvenamosios vietos ir mažiau lėšų reikalaujančias socialines paslaugas. Tačiau jų plėtotei reikalingos papildomos investicijos, žmogiškieji ištekliai ir pagaliau – reikia laiko, kad tai taptų realybe. Abejotina, kad visos savivaldybės sugebės įvykdyti tokius radikalius pokyčius jau nuo 2007 m. Gerai, kad savivaldybėms nuo 2007 m. bus skiriamos tikslinės dotacijos socialinei priežiūrai socialinės rizikos šeimoms teikti, įvedant naujas socialinio darbuotojo pareigybes savivaldybėse. Tikėtina, kad laipsniškai darbas su rizikos šeimomis duos rezultatų, ir po kelerių metų vis mažiau vaikų bus siunčiama į globos namus. Tačiau tai tikrai nenutiks, tik pradėjus šį darbą. Todėl manyti, kad skiriant papildomas lėšas ir įvedus naujas pareigybes jau nuo kitų metų staiga sumažės ilgalaikės socialinės globos poreikis vaikams, o dėl to ir lėšų šiai paslaugai nereikės daug, būtų kiek naivoka.⁴⁹

Kalbant apie ES teisės aktus socialinių paslaugų srityje pastebėtina, kad ES teisė tiesiogiai socialinių paslaugų nuostatų nereglamentuoja. Socialinės paslaugos patenka į bendrus ekonominius interesus tenkinančias paslaugas⁵⁰ ir neekonominio pobūdžio bendro intereso paslaugų kategorijas. Atsižvelgiant į tai priimtų teisės aktų nuostatos yra derinamos su

⁴⁸ J.Griciūtė. Socialinių paslaugų įstatymą daužo realybė. Savivaldybių žinios. Nr. 32 (373), 2006-09-20

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Europos Bendrijos steigimo sutarties 16 straipsnis, antrinės teisės aktai.

Konvencijomis, ES Tarybos direktyvomis⁵¹, su bendraisiais ES teisės principais, pavyzdžiui, vidaus rinkos laisvės, nediskriminavimo, konkurencijos teisės ir kt.

Stephan Leibfried ir Paul Pierson teigimu, valstybės narės labai saugo socialinės politikos prerogatyvas, kadangi ši sritis, viena iš nedaugelio, vis dar yra valdoma nacionalinių vyriausybių. Galima išskirti du pagrindinius punktus, atspindinčius valstybės narės suvereniteto ir autonomijos apribojimus:

- valstybės narės negali maišyti rinkos ir valstybės komponentų teikdamos socialinį aprūpinimą savo valia ir taikyti pageidaujamą “socialinio aprūpinimo mišrą” pinigų pervedimams, natūriniais mokesčiais ir paslaugoms. Galia nustatyti “gerovės” valstybės pobūdį yra mažinama;
- valstybės narės negali savarankiškai nuspręsti, kas gali teikti socialines paslaugas ir privilegijas, ir turi mažiau galių apginti nacionalines paslaugų organizacijas nuo konkuruojančių pastangų teikti paslaugas iš kitų valstybių narių.⁵²

Šalia to, Europos integracijos procesas taip pat turi poveikį nacionalinėms sistemoms – čia veikia ES ekonominės politikos ir socialinių veikėjų atsakai į šias politikas, kurie sukuria spaudimą nacionalinėms socialinio aprūpinimo sistemoms. Kadangi toks poveikis yra netiesioginis, jį sunku išmatuoti, tačiau jo vaidmuo yra ryškus kalbant apie augančią virš nacionalinę įtaką nacionalinės socialinės politikos kūrimui ir tai skatina abejoti dominuojančiu požiūriu, kad socialinės politikos vystymasis išlieka grynai nacionaliniu reikalu Europos integracijos rinkos proceso fone.

Aktualu pažymėti, kad 2006 m. balandžio mėn. Europos Komisija išplatino Komunikatą dėl bendrųjų socialinių paslaugų ir sparčių pokyčių šiame sektoriuje.⁵³ Komunikate pirmą kartą pateikiamas šių paslaugų specifinių charakteristikų sąrašas, be to, jame apžvelgiama įvairių Bendrijos instrumentų parama socialinių paslaugų srityje.

Komunikate minimi teisiniai aspektai reglamentuoja ne tik valstybės paramą socialinių paslaugų teikėjams, bet ir vidaus rinkos (ypač laisvės teikti paslaugas ir steigimo laisvės principų aspektais) ir viešųjų pirkimų taisykles. Komunikate pabrėžiama, kad bendrųjų socialinių paslaugų sektorius turi specifines charakteristikas, kurios jį skiria nuo kitų bendrųjų paslaugų, kaip antai telekomunikacijos ar transportas. Tarp specifinių charakteristikų paminėtina tai, kad jos yra personalizuotos ir jų tikslai tiesiogiai susiję su pagrindinėmis socialinėmis teisėmis ir socialinės sanglaudos vykdymu. Šiems tikslams pasiekti bendrosios socialinės paslaugos yra paremtos solidarumu ir dažnai reikalauja savanoriško piliečių ir

⁵¹ 1988 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyva 89/48/EEB, 1992 m. birželio 18 d. Tarybos direktyva 92/51/EEB ir kt.

⁵² Stephan Leibfried ir Paul Pierson straipsnis “Socialinė politika”, VU TSPMI.

⁵³ Europos Komisija, http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/index_en.html

nepelno organizacijų dalyvavimo. Socialinės paslaugos turi būti kuo prieinamesnės gyventojams, todėl labai svarbus vietinių valdžios institucijų vaidmuo užtikrinant jų vystymą.

ES Darbo, socialinės apsaugos ir lygių galimybių komisaras Vladimiro Špidlo teigimu, tokioje svarbioje srityje reikėjo platesnio paaiškinimo. Pasak komisaro, šiame sektoriuje ateinančiais metais bus sukurta daug darbo vietų, kas svarbu ES Augimo ir darbo strategijai. Socialinės paslaugos yra svarbiausia Europos socialinio modelio dalis, todėl labai svarbu, kad ES būtų sukurtos palankios sąlygos harmoningam šio sektoriaus vystymuisi.⁵⁴

Komunikate pabrėžiama pusiausvyra tarp socialinės sanglaudos ir atvirumo bei subsidarumo principo. Jame pateikiami žingsniai, kurių reikia imtis norint užtikrinti, kad ES teisinėje sistemoje būtų atsižvelgiama į specifines socialinių paslaugų charakteristikas. Daug ES finansinių ir politinių iniciatyvų, įskaitant socialinį dialogą, jau ir dabar remia socialinių paslaugų vystymąsi ir modernizaciją.

Platesnio paaiškinimo šioje srityje reikalavo dauguma suinteresuotų pusių, įskaitant valstybes nares, viešojo sektoriaus darbdavių ir darbuotojų atstovus ir nevyriausybinės organizacijas, kurios tikisi, kad platesnis paaiškinimas padės tęsti modernizaciją, nepažeidžiant ES įstatymų.

Komunikatas neįnešė jokių pasikeitimų ES teisinėje sistemoje, bet ateityje jų gali būti. Norėdama susidaryti aiškesnį kiekvienos valstybės požiūrį į bendrųjų socialinių paslaugų sektorių Komisija pavedė atlikti tyrimus kiekvienoje šalyje. Remdamasi būsimais rezultatais bei pasikonsultavusi su suinteresuotomis pusėmis Komisija rengs ataskaitas apie modernizacijos tendencijas, precedentinę teisę ir vystymąsi. Pirmosios ataskaitos laukiama 2007 metų pabaigoje.

Apibendrinant socialinių pirkimų teisinę bazę galima teigti, kad Lietuvos siekis visapusiškai integruotis į Europos Sąjungos struktūras, ženkliai įtakojo socialinių paslaugų sistemos veiklos pobūdį ir kryptis. Socialinių paslaugų įstatymas ir kiti teisės aktai yra harmonizuoti su Europos Sąjungos direktyvomis ir tai leidžia užtikrinti socialinių paslaugų sistemos efektyvų funkcionavimą. Išplatinus minėtą Europos Komisijos Komunikatą ir prasidėjus konsultacijų procesui Lietuvai taip pat svarbu priimti atsakomybę apibrėžiant savo misiją ir organizacinius principus, kas leistų ateityje aktyviau vystyti socialinių paslaugų modernizavimą.

Taip pat pažymėtina, kad nors teisinis reglamentavimas yra ištis svarbus siekiant efektyviai funkcionuojančios sistemos ir inicijuotais teisės aktų pakeitimais siekiama socialinių paslaugų tikslingumo, prieinamumo ir efektyvumo didinimo, tačiau, autorės nuomone, dar svarbiau yra kontroliuoti ir užtikrinti kaip laikomasi socialines paslaugas

⁵⁴ Ten pat.

reguliuojančių teisės aktų reikalavimų, ar praktikoje pasiekiami užsibrėžtų tikslų bei uždavinių.

2.3. Socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas Lietuvos Respublikos savivaldybėse

Pagrindinės socialinių paslaugų valdymo⁵⁵ institucijos Lietuvoje yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, apskričių viršininkai, savivaldybės bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Kiekviena ši valdymo institucija socialinių paslaugų srityje turi savo funkcijas ir atsakomybę. Socialinių paslaugų organizavimo funkcijų pasidalijimo tarp ministerijų, apskričių ir savivaldybių esmė – užtikrinti racionalaus paslaugų tinklo sukūrimą ir paslaugų efektyvumą bei garantuoti klientų poreikių tenkinimą pagal nustatytus standartus.⁵⁶

Detaliau paanalizuosime Lietuvos Respublikos savivaldybių funkcijas socialinių paslaugų valdymo srityje.

Savivaldybės kompetencija įtvirtinta Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnyje, kuriame teigiama, kad savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Socialinių paslaugų teikimo mastui ir rūšims pagal gyventojų poreikius nustatyti savivaldybė kasmet sudaro ir tvirtina socialinių paslaugų planą. Socialinių paslaugų planas sudaromas vadovaujantis Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtinta socialinių paslaugų planavimo metodika.

Savivaldybė organizuoja socialines paslaugas asmenims (šeimoms):⁵⁷

- 1) organizuoja asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymą;
- 2) pagal nustatytą asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikį skiria socialines paslaugas asmeniui (šeimai);
- 3) vertina asmens (šeimos) finansines galimybes mokėti už socialines paslaugas ir nustato asmens (šeimos) mokėjimo už socialines paslaugas dydį;
- 4) viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka perka socialines paslaugas savo teritorijos gyventojams;

⁵⁵ Socialinių paslaugų valdymas apima socialinių paslaugų planavimą, organizavimą, kompetencijos pasiskirstymą ir socialinių paslaugų kokybės vertinimą, priežiūrą bei kontrolę valstybės ir vietos savivaldos lygmenimis

⁵⁶ L.Žalimienė. Socialinės paslaugos. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. P.37.

⁵⁷ Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 4 dalis.

- 5) jeigu reikia, teisės aktų, reglamentuojančių valstybės ir savivaldybių turto valdymą, naudojimą ir disponavimą, nustatyta tvarka perduoda savivaldybei priklausančias patalpas socialinių paslaugų įstaigoms panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis;
- 6) steigia, reorganizuoja ir likviduoja socialinių paslaugų įstaigas bei užtikrina jų funkcionavimą;
- 7) parenka vaikus galinčias globoti šeimas ir jas prižiūri;
- 8) rengia ir įgyvendina savivaldybės socialinių paslaugų programas ir projektus.

Pastebėtina, kad savivaldybė steigia savo socialinių paslaugų įstaigas tik tais atvejais, kai veikiančios socialinių paslaugų įstaigos neteikia ar teikia nepakankamai, ar neverta teikti tų socialinių paslaugų, kurioms yra nustatytas savivaldybės teritorijos gyventojų poreikis. Taip pat kiekvienos savivaldybės administracijoje turi veikti padalinys, planuojantis socialines paslaugas, administruojantis socialinių paslaugų organizavimą ir bendrųjų socialinių paslaugų bei socialinės priežiūros kokybės kontrolę.

Svarbu pažymėti, kad socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis sekančiais, Socialinių paslaugų įstatymo 4 straipsnyje įtvirtintais, principais:

- 1) bendradarbiavimo. Socialinių paslaugų valdymas, skyrimas ir teikimas remiasi asmens, šeimos, bendruomenės, organizacijų, ginančių žmonių socialinių grupių interesus ir teises, socialinių paslaugų įstaigų, savivaldybės ir valstybės institucijų bendradarbiavimu bei tarpusavio pagalba;
- 2) dalyvavimo. Socialinių paslaugų valdymo, skyrimo ir teikimo klausimai sprendžiami kartu su socialinių paslaugų gavėjais ir (ar) jų atstovais, organizacijomis, ginančiomis žmonių socialinių grupių interesus ir teises;
- 3) kompleksiškumo. Socialinių paslaugų teikimas asmeniui yra derinamas su socialinių paslaugų teikimu jo šeimai;
- 4) prieinamumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos taip, kad būtų užtikrintas socialinių paslaugų prieinamumas asmeniui (šeimai) kuo arčiau jo gyvenamosios vietos.

Pasak L. Žalimienės, paslaugų prieinamumas gali būti vertinamas sekančiais kriterijais:⁵⁸

- sudaroma galimybė gauti informaciją apie paslaugas;
- sukuriamas pakankamas paslaugų tinklas;
- visoms klientų grupėms sudaromos lygios galimybės tenkinti poreikius;

⁵⁸ L.Žalimienė. Socialinės paslaugos. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. P.40.

- artumas. Šio principo laikymasis susijęs su socialinių paslaugų tinklo išdėstymo ypatybėmis. Priklausomai nuo teritorinio paslaugų tinklo išdėstymo klientui garantuojamos paslaugos arčiau ar toliau jo gyvenamosios vietos.

5) socialinio teisingumo. Asmens (šeimos) finansinės galimybės mokėti už socialines paslaugas neturi įtakos asmens (šeimos) galimybėms gauti socialines paslaugas;

6) tinkamumo. Asmeniui (šeimai) skiriamos ir teikiamos tokios socialinės paslaugos, kurios atitinka asmens ir šeimos interesus bei nustatytus poreikius;

7) veiksmingumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos siekiant gerų rezultatų ir racionaliai naudojant turimus išteklius;

8) visapusiškumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos derinant jas su pinigine socialine parama, vaiko teisių apsauga, užimtumu, sveikatos priežiūra, švietimu ir ugdymu, socialinio būsto suteikimu, specialiosios pagalbos priemonėmis.

Pasak L.Žalimienės, šiuolaikinėje gerovės valstybėje pagrindinis visuotinai pripažintas ir įgyvendinamas socialinių paslaugų organizavimo principas yra paslaugų decentralizavimas, o savivaldybės lygmeniu - paslaugų deinstitutionalizavimas, t.y. sudarymas sąlygų klientui kuo ilgiau gyventi savo namuose, neplečiant stacionarių paslaugų įstaigų tinklo.⁵⁹

Kalbant apie socialinių paslaugų teikimą svarbu pažymėti, kas yra socialinių paslaugų teikėjai. Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis, bendrąsias socialines paslaugas, socialinę priežiūrą teikia tos socialinių paslaugų įstaigos, kurių veiklos sritis yra socialinių paslaugų teikimas ir kurių teikiamos socialinės paslaugos atitinka teisės aktų reglamentuotus bendrosioms socialinėms paslaugoms, socialinei priežiūrai keliamus reikalavimus. Socialinę globą teikia tos socialinės globos įstaigos, kurių veiklos sritis yra socialinių paslaugų teikimas, o jų teikiama socialinė globa atitinka socialinės globos normas, jos turi licenciją teikti socialinę globą. Taip pat socialinę globą teikia tos vaikus globojančios šeimos, kurios atitinka teisės aktų joms nustatytus reikalavimus, o jų teikiama socialinė globa – socialinės globos normas.

Aktualu pastebėti, kad socialinės paslaugos asmeniui (šeimai) teikiamos atsižvelgiant į individualius asmens (šeimos) interesus ir poreikius ir nuolat vertinant teikiamų socialinių paslaugų veiksmingumą asmens (šeimos) galimybėms ir gebėjimams rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ar dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti.

⁵⁹ L.Žalimienė. Socialinės paslaugos. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003. P.39.

3. SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE ANALIZĖ

Autorės nuomone, siekiant įvertinti ar praktikoje pasiekiami teisiniais sprendimais užsibrėžtų uždavinių, tikslinga remiantis statistiniais duomenimis išanalizuoti socialinės paramos šeimai sistemą socialinių paslaugų prieinamumo, finansinės paramos, ekonomiško, socialinių paslaugų individualizavimo kriterijais, identifikuoti požiūrį į nepiniginės paramos teikimą. Analizei pasirinktos dvi didžiausios Lietuvos Respublikos savivaldybės pagal gyventojų skaičių – Vilniaus miesto savivaldybė, kurioje gyvena 542 287 gyventojai ir yra 21 seniūnija, ir Kauno miesto savivaldybė – 364 083 gyventojai, 11 seniūnijų.

3.1. Socialinių paslaugų prieinamumas

Vilniaus gyventojams socialines paslaugas ir išmokas teikia Socialinės paramos centras, kuris yra Vilniaus miesto savivaldybės biudžetinė įstaiga ir tiesiogiai pavaldus Vilniaus miesto savivaldybės Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Socialinės paramos skyriui.

Socialinės paramos centro padaliniai ir teikiamos paslaugos pateikiami autorės sudarytoje 3 lentelėje.

3 lentelė. Socialinės paramos centro padaliniai ir teikiamos paslaugos

Nr.	Socialinės paramos centro padaliniai	Padalinių teikiamos paslaugos
1.	Socialinių išmokų skyrius	Informacija ir pažymų išdavimas, išmokos vaikui, išmoka neįgaliesiems, auginantiems vaikus iki 18 m. už komunalines paslaugas, kompensacijos nukentėjusiems asmenims, piniginė socialinė parama, šalpos išmokos, kompensacijos neįgaliesiems, turintiems sutrikusio judėjimo funkciją.
2.	Bendruomenės socialinių paslaugų skyrius	Maitinimo paslaugų organizavimas, asmens higienos (pirties) paslaugų organizavimas, pagalba tvarkantis asmens dokumentus, vienkartinį pašalpą iki 1 MGL ir 1 MGL skyrimas, vienkartinį išmokų būstui įsigyti arba įsikurti panaudojimo organizavimas, aprūpinimas kompensacine technika, laikinųjų asmens pažymėjimų išdavimas, nukreipimas į ambulatorines gydymo įstaigas, specialiojo transporto paslaugos, užsieniečių, gavusių prieglobstį, socialinės integracijos programos vykdymas.
3.	Paslaugų namuose tarnyba	Namų tvarkymas, asmens higienos paslaugos, maisto ruošimas, įvairūs pavedimai, medicinos priežiūros organizavimas, ūkio darbai.
4.	Socialinės ir psichologinės pagalbos tarnyba	Informavimas – konsultavimas, tarpininkavimo paslaugos, neįgalųjų reabilitacijos paslaugos, užimtumo organizavimas, skalbimo paslauga (Žirmūnų seniūnijoje)

5.	Pagalbos šeimai tarnyba	Informavimas ir konsultavimas, švietimas – ugdymas, tarpininkavimo paslaugos, socialinis darbas.
6.	Tarnyba "Parama"	Paslaugos asmenims, priklausomiems nuo alkoholio ar narkotikų, paslaugos priklausomų asmenų šeimos nariams (vaikams ir suaugusiems, prevencinė veikla)
7.	Dienos centras "Atgaiva"	Informavimas ir konsultavimas, bendravimo paslaugos, socialinis darbas, dienos užimtumo ir laisvalaikio organizavimas, buitinės paslaugos (skalbimas ir siuvimas), paslaugos namuose (tik Šeškinės seniūnijos gyventojams), dokumentų rengimas dėl stacionarių globos įstaigų paslaugų teikimo (tik Šeškinės seniūnijos gyventojams)
8.	Aukštųjų Panerių dienos centras	Informavimas ir konsultavimas, bendravimo paslaugos, socialinis darbas, dienos užimtumo ir laisvalaikio organizavimas (kultūros, švietimo, sporto ir kt.)
9.	Pilaitės dienos centras	Informavimas ir konsultavimas, bendravimo paslaugos, socialinis darbas, dienos užimtumo ir laisvalaikio organizavimas
10.	Pilaitės vaikų dienos centras	Informavimas ir konsultavimas, bendravimo, tarpininkavimo paslaugos, dienos užimtumo ir laisvalaikio organizavimas, mokymas – ugdymas, asmens higienos ir priežiūros paslaugos.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Socialinės paramos centro internetiniame puslapyje www.spcentras.lt pateikta informacija

Kalbant apie Kauno miesto gyventojams teikiamą socialinę paramą pažymėtina, kad už socialinės paramos teikimą yra atsakingas Kauno miesto savivaldybės Socialinių reikalų skyrius. 4 lentelėje detaliau atsispindi Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų skyriaus nevyriausybinų organizacijų ir viešųjų įstaigų teikiama socialinė parama.

4 lentelė. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų skyriaus nevyriausybinų organizacijų ir viešųjų įstaigų teikiama socialinė parama

Nr.	Įstaiga	Paramos pobūdis
1.	Socialinių reikalų skyrius	Informacija socialinės paramos klausimais
	Socialinių reikalų skyriai seniūnijose: Aleksoto, Centro, Dainavos, Eigulių, Gričiupio, Panemunės, Petrašiūnų, Šančių, Šilainių, Vilijampolės, Žaliakalnis	Vienartinė piniginė socialinė parama
2.	Kauno miesto socialinių paslaugų centras	Pagalba namuose vienišiams neįgaliesiems ir seniems asmenims, transporto paslaugos neįgaliesiems asmenims, turintiems judėjimo problemų, socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis.
3.	Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras	Aprūpina neįgaliuosius kompensacine technika, organizuoja darbinį ir kultūrinį neįgaliojo jaunimo

		užimtumą.
4.	Kauno kartų namai Pagyvenusių žmonių dienos skyrius	Nakvynė vienišoms mamoms su kūdikiais, socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims.
5.	Pagyvenusių žmonių dienos skyrius	Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims
6.	Kauno Panemunės senelių namai	Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims
7.	Vyrų nakvynės namai Benamių nakvynės namai	Nakvynė vyrams
8.	Moterų nakvynės namai	Nakvynė moterims
9.	Vaikų gerovės centras „Pastogė“	Laikina nakvynė asocialių šeimų vaikams, socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis
10.	Viešoji įstaiga „Teisinis pagrindas“	Teisininko paslaugos
11.	Viešoji įstaiga Senamiesčio vaikų dienos centras	Vaikų dienos centras, psichologo konsultacijos, maitinimas, vasaros poilsio organizavimas
12.	Viešoji įstaiga „Sigana“	Paslaugos nesusijusios su apgyvendinimu (vasaros poilsio organizavimas, mokymai, įdarbinimas, transporto paslaugos)
13.	Viešoji įstaiga „Jaunimo šilas“	Dienos užimtumo centras sutrikusio intelekto asmenims
14.	Viešoji įstaiga „Moters saviraiška“	Įvairūs kursai moterims, savitarpio parama
15.	Kauno apskrities moterų krizių centras	Psichologinė pagalba moterims, patyrusioms smurtą ar atsidūrusioms krizinėse situacijose
16.	Jaunimo savanoriškos veiklos centras „Deineta“	Paslaugos nesusijusios su apgyvendinimu (dienos užimtumo centrai, vasaros poilsio organizavimas, kultūrinė veikla)
17.	Vilijampolės bendruomenės centras „Veršva“	Paslaugos nesusijusios su apgyvendinimu (vasaros poilsio organizavimas, maitinimas, konsultacijos, medicininės, mokymai, įdarbinimas, transporto paslaugos, dalyvavimas viešosios politikos formavime, kultūrinė veikla)

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Kauno miesto savivaldybės Socialinių reikalų skyriaus vedėjo A.Malinausko pateikta medžiaga.

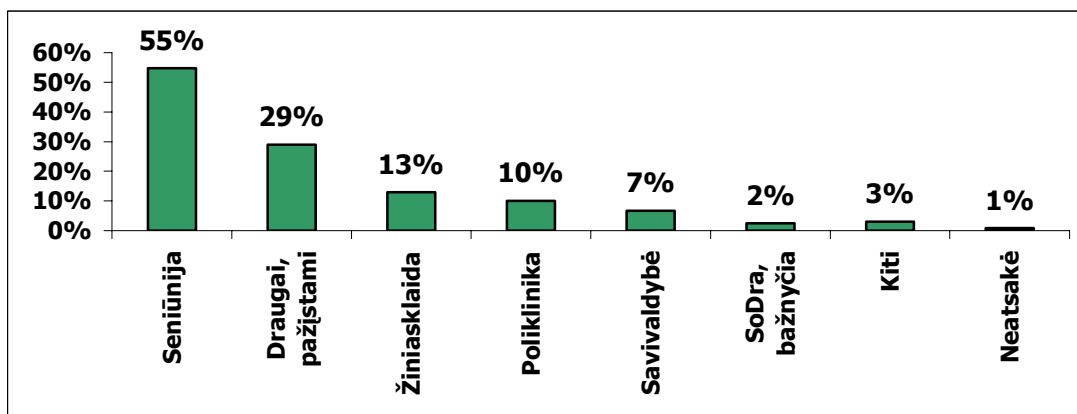
Analizuojant socialinių paslaugų prieinamumą yra ypač svarbios informavimo ir konsultavimo paslaugos, jų vieta socialinių paslaugų teikimo sistemoje. Lyginant Vilniaus ir Kauno miesto savivaldybių teikiamas paslaugas matyti, kad Vilniaus miesto gyventojams yra daugiau suteikiama minėtų paslaugų ir šių paslaugų pastebima didėjimo tendencija. Remiantis Socialinės paramos centro duomenimis, 2005 m. informavimo ir konsultavimo socialinės paramos klausimais paslaugos buvo suteiktos 66402 kartus, t.y. 12000 vnt. daugiau nei 2004 m. (54370). 2005 m. paslaugų namuose tarnyba 7287 asmenims suteikė 73170 konsultacijas. Pagalbos šeimai tarnybos darbuotojai per 2005 m. dirbo iš viso su 133 šeimomis, kurioms

buvo suteiktos 2566 informavimo ir konsultavimo paslaugos, 268 psichologinio konsultavimo paslaugos.⁶⁰

Pasak Kauno miesto savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vedėjo A.Malinausko, lyginant 2004 m. ir 2005 m. nors informavimo paslaugų buvo suteikta 3258 vnt. daugiau, tačiau poreikis yra didesnis ir ateityje augs.⁶¹

Remiantis Socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimo rezultatais⁶², didžiausia dalis klientų informaciją apie paslaugas gauna seniūnijoje. Net 55 proc. respondentų (kas antras socialinės paramos gavėjas) nurodė, kad apie galimybes gauti įvairias paslaugas sužinojo būtent seniūnijoje. Dažnai informacija apie paslaugas gaunama neformaliai, iš draugų, pažįstamų. Pakankamai dažnai naudojami informacijos šaltiniai yra žiniasklaida, poliklinika. Dar maždaug 10 proc. respondentų informacija apie paslaugas pasiekia iš savivaldybės, Sodros, bažnyčios (žr.2 pav.)

2 pav. Šaltiniai, iš kurių respondentai sužinojo apie paslaugas

Šaltinis: Socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimas. Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės paramos centras, 2005.

Pastebėtina, kad apibendrinus socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimo rezultatus pažymėtina, kad 70 proc. respondentų nurodė žinantys, kur kreiptis informavimo ir konsultavimo paslaugų. Kita vertus, trečdalis respondentų, netvirtai žinantys ar visai nežinantys kur gali gauti informavimo ir konsultavimo paslaugas yra pakankamai didelė dalis, kad galima būtų kalbėti apie informuotumo didinimo svarbą ir būtinumą.

⁶⁰ Socialinės paramos centro 2005 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2006 01 23.

⁶¹ A.Malinauskas. Socialinių paslaugų plėtra ir perspektyvos. Kauno miesto savivaldybės administracija.

⁶² Socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimas. Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės paramos centras, 2005.

Atkreiptinas dėmesys, kad aktuali informacija ne visada pasiekia reikiamą socialinę grupę. Pavyzdžiui, dešimtadalis vienišų tėvų, auginančių vaikus, nežino, kur kreiptis dėl laisvalaikio paslaugų vaikams. Panašus skaičius neįgaliųjų nežino, kur kreiptis dėl profesinės reabilitacijos. Panašu, kad šiais atvejais informacijos sklaida yra nepakankama arba neefektyvi.⁶³

Kauno miesto savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vedėjo A.Malinausko teigimu, 2005 m. daryta anketinė apklausa Aleksoto, Centro ir Dainavos seniūnijose apie informuotumą apie paslaugas parodė, kad seniūnijose žymiai mažesnė dalis apklaustųjų gauna informaciją. Efektyviausias būdas sužinoti tiesiogiai iš pažįstamų, arba kai informacija įmetama į pašto dėžutes.⁶⁴

Taigi apibendrinant socialinių paslaugų prieinamumą gyventojams Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse, viena vertus, galima pozityviai vertinti savivaldybių vaidmenį informuojant apie socialinių paslaugų teikimą, kita vertus, plečiant informacijos būdus reikėtų ieškoti kuo įvairesnių alternatyvų ir stiprinti bendruomenių indėlį, siekiant paskleisti informaciją apie paslaugas taip, kad ji pasiektų kuo daugiau gyventojų.

3.2. Požiūris į finansinės paramos teikimą

Pažymėtina, kad Vilniaus miesto gyventojams piniginę socialinę paramą teikia Socialinių išmokų skyrius. Šiame skyriuje skiriamos ir mokomos socialinės pašalpos, išmokos, įvairios kompensacijos.

Remiantis Socialinės paramos centro statistiniais duomenimis, per 2005 m. Socialinių išmokų skyriaus darbuotojai aptarnavo 192920 asmenų, iš kurių 87894 asmenims suteiktos informavimo, konsultavimo socialinių išmokų klausimais paslaugos, buvo išduoti 1544 invalidumo pažymėjimai bei 12869 įvairaus pobūdžio pažymos apie pajamas. 5 lentelėje pateikiama informacija apie pagrindines išmokas ir jų gavėjų skaičių:

Eil. Nr.	Išmokos pavadinimas	Gavėjų skaičius
1.	Piniginė socialinė parama: Bendra tvarka Išimties tvarka	61 284 60 519 765
2.	Išmokos vaikams	39 314
3.	Šalpos išmokos	8 353
4.	Vietinės reikšmės personalinė pensija	7
5.	Kompensacija sergantiems cukriniu diabetu	426
6.	Išmoka už komunalines paslaugas invalidams, auginantiems	94

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ A.Malinauskas. Socialinių paslaugų plėtra ir perspektyvos. Kauno miesto savivaldybės administracija.

	vaikus iki 16 metų	
7.	Transporto išlaidų kompensacija	698
8.	Kompensacija Černobylio AE dalyviams	6
9.	Vienkartinė išmoka Ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) 1940-1990 m. okupacijos dalyvių ir žuvusiųjų šeimoms	2
10.	Specialiųjų automobilių įsigijimo išlaidų kompensacija	4
11.	Vienkartinė kompensacija sužalotiems atliekant būtinąją karinę tarnybą sovietinėje armijoje	120
12.	Vienkartinė kompensacija mirusių (žuvusių) užsienyje LR piliečių palaikams parvežti	4
	Bendras skaičius:	110 312

Šaltinis: Socialinės paramos centro 2005 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2006 01 23.

Pažymėtina, kad 2005 m. Vilniaus miesto gyventojams pradėtos teikti naujos paslaugos⁶⁵:

- nuo 2005 m. rugsėjo mėnesio teikiama specialiųjų poreikių lygio nustatymo paslauga; Vilniaus miesto savivaldybės Specialiųjų poreikių lygio nustatymo komisijai perduoti svarstyti 12 asmenų prašymai;
- nuo 2005 m. balandžio mėnesio vykdomas socialinis darbas su asmenimis, gyvenančiais savivaldybės eksploatuojamuose bendrabučiuose ir turinčiais įsiskolinimų už komunalines paslaugas; aplankytos 685 šeimos, sudaryti 384 buities tyrimo aktai;
- nuo 2004 m. birželio mėn. organizuojamas socialinis darbas su rizikos šeimomis, turinčiomis vaikų; per šiuos metus buvo aplankytos 733 šeimos.

2005 m. buvo atsisakyta labdaros (rūbų ir avalynės) organizavimo ir dalinimo seniūnijose paslaugos dėl įvertinto šios paslaugos neefektyvumo – stipriai sumažėjusi labdaros paklausa ir jos gavėjų skaičius, tinkamų sandėliavimo sąlygų seniūnijose nebuvimas ir pakankamas kitų organizacijų, užsiimančių panašia veikla, Vilniaus mieste skaičius. Kad būtų užtikrintas šios paslaugos tęstinumas, gyventojai nukreipiami į Vilniaus Arkivyskupijos Caritas socialinę tarnybą, Labdaros paramos fondą „Levictus“, Raudonojo kryžiaus draugiją.

Kalbant apie socialinių išmokų skyrimą Kauno miesto gyventojams teigtina, kad 2005 m. daugiausia buvo kreiptasi dėl išlaidų šaltam vandeniui bei nuotekoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijoms - 27057 prašymai, išmokų vaikui – 7181 pareiškėjai, socialinės pašalpos - 6593 prašymai; Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos (socialinių) pensijų įstatyme ir Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatyme nurodytų išmokų - 6490

⁶⁵ Socialinės paramos centro 2005 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2006 01 23.

prašymai, globos (rūpybos) išmokos – 3384 prašymai, vienkartinės išmokos nėščiai moteriai – 446 pareiškėjos, vienkartinės išmokos būstui įsigyti arba įsikurti – 157 pareiškėjai.⁶⁶

Taip pat organizuotas bei vykdytas vienkartinės paramos teikimas: mirusiems ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams – kariams savanoriams ir žuvusių 1940 – 1990 metų ginkluoto pasipriešinimo dalyvių šeimoms – 13 atvejų, vienkartinė pašalpa laidoti rezistencijos dalyviui – 10 atvejų, asmenims, sužalotiems atliekant būtinąją karinę tarnybą sovietinėje armijoje – 76 asmenys, šeimoms, nukentėjusiems likviduojant Černobylio AE avarijos padarinius – 34 pareiškėjai, vienišiams I ir II grupių invalidams, auginantiems vaikus iki 16 metų (besimokančius – iki 18 metų) už komunalines paslaugas – 25 pareiškėjai, gydomojo maitinimo (sergantiesiems cukriniu diabetu) – 18 pareiškėjų, finansinė parama užsienyje mirusių (žuvusių) palaikams parvežti – 14 atvejų. Organizuotas Respublikos antrojo laipsnio Valstybinių pensijų skyrimas motinoms, pagimdžiusioms, išauginusioms ir gerai išauklėjusioms septynis vaikus – 74 pareiškėjos, vienkartinės (socialinės) paramos skyrimas iš Savivaldybės biudžeto lėšų bei vykdytas socialinis darbas – spęsta 1899 atvejai.⁶⁷

Taigi vertinant finansinės paramos teikimą Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse galima teigti, kad socialinės apsaugos išlaidų struktūroje didelė dalis tenka piniginiams išmokos ir per maža socialinėms paslaugoms bei natūrinei paramai. Autorės nuomone, vien finansinė parama sprendžiant iškilusius sunkumus nėra veiksminga ir efektyvi. Ypač svarbus yra socialinių darbuotojų darbas, ypač su socialinės rizikos šeimomis. Statistikos departamento duomenimis, 1995 metais Lietuvoje buvo užregistruota 9,7 tūkst. socialinės rizikos šeimų, šis skaičius augo iki 2001 metų (18,7 tūkst.). Vėliau tokių šeimų sumažėjo 12 proc. ir 2005 metais jų buvo 16,4 tūkst., o vaikų skaičius jose siekė 36,5 tūkstančio. Pasak vaiko teisių apsaugos kontrolierės Rimantės Šalaševičiūtės, didžiausia problema siekiant užtikrinti vaikų teises – neišvystytas Lietuvoje socialinių paslaugų ir socialinės pagalbos šeimoms tinklas. Ir būtent dėl to, kad nėra pakankamai socialinių darbuotojų, trūksta socialinių pedagogų, psichologų, mes ir turime tas visas didžiausias problemas.⁶⁸ Pasak R.Šalaševičiūtės, per 2005 m. į valdiškas įstaigas iškeliavo per 3 tūkst. tėvų globos netekusių vaikų. Ir vėlgi galime kaltinti tik socialinio darbo trūkumą, nes neformuojami socialiniai įgūdžiai šeimoms, nepadedama, ir ne tik socialinės rizikos šeimoms, bet ir toms šeimoms, kurios po metų, dvejų ar trejų, apie kurias jau yra signalai, kad neprižiūrimi vaikai, taip pat pateks į socialinės rizikos šeimas.⁶⁹

⁶⁶ Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 metų veiklos ataskaita.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ R.Šalaševičiūtė: didžiausia problema įgyvendinant vaiko teises – socialinių darbuotojų trūkumas, BNS, 2006 m. gegužės 23 d.

⁶⁹ Ten pat.

3.3. Socialinių paslaugų individualizavimas

Analizuojant socialinių paslaugų individualizavimą Vilniaus ir Kauno miesto savivaldybėse galima teigti, kad nors nestacionarių socialinių paslaugų sistema yra intensyviai vystoma, tačiau ji nėra pakankama.

Vilniaus miesto gyventojams paslaugų namuose tarnyboje dirba 99 darbuotojai, iš kurių didžioji dalis (78) yra lankomosios priežiūros darbuotojai. Paslaugų namuose teikimas organizuojamas 13 seniūnijų, nes kai kurių seniūnijų aptarnavimas yra apjungtas. Paslaugų namuose tarnyboje teikiamos šios paslaugos:

- informavimo ir konsultavimo paslaugų namuose ir kitais socialinės paramos klausimais paslaugos: 2005 m. 7287 asmenims buvo suteiktos 73170 konsultacijos;
- pagrindinės paslaugos namuose (namų tvarkymas, asmens higienos, maisto ruošimo, įvairūs pavedimai, medicinos priežiūros organizavimas, ūkio darbai) ir papildomos paslaugos (langų valymas, lyginimas, produktų pirkimas turgavietėje, vaikų priežiūra, rūšių tvarkymas ir pan.). Šios paslaugas 2005 m. buvo teikiamos 977 asmenims, iš viso suteikta 107688 paslaugų. Palyginus su 2004 metais, stebima paslaugų gavėjų ir teikiamų paslaugų skaičiaus augimo tendencija: 2004 m. paslaugų gavėjų skaičius buvo 858, kuriems buvo suteiktos 99226 paslaugos;
- dokumentų rengimas dėl stacionarių globos įstaigų paslaugų teikimo: per 2005 metus buvo sudaryti 273 buities tyrimo aktai dėl nukreipimo į globos įstaigas, šis skaičius taip pat yra augantis – 2004 m. sudaryta 260 buities tyrimo aktų.

Pastebėtina, kad 2005 m. paslaugų namuose gavėjams buvo pradėta teikti nauja transporto paslauga, kuriai teikti skirtas atskiras tarnybinis automobilis.

Tačiau aktualu pastebėti, kad Vilniaus miesto savivaldybėje pagalbos namuose paslaugos išvystytos nepakankamai, ypač trūksta socialinės globos namuose paslaugų, be to, ryškėja poreikis naujoms socialinių paslaugų rūšims, kadangi atsiranda ar išaiškinamos naujos socialinės rizikos.

Kalbant apie padėtį Kauno miesto savivaldybėje vaikų teisių apsaugos srityje teigtina, kad laikinoji globa nustatyta 162 tėvų globos netekusiems vaikams, nuolatinė globa – 94 vaikams, vykdyta globos priežiūra 361 vaiko, globojamo institucijose, 503 vaikų, globojamų šeimose, 65 vaikų, globojamų šeimynose. Tačiau reikia pabrėžti, kad palyginus su nustatytų vaikams laikinųjų globų skaičiumi 2004 metais, 2005 m. sumažėjo vaikų, kuriems buvo nustatyta laikinoji globa, ypač valstybės globa dėl socialinės rizikos aplinkos šeimoje (2004 m. – 150 vaikų, 2005 m. – 106 vaikai).

Pozityviu dalyku laikytina tai, kad dedamos pastangos, kad globa vaikui, ypač nuolatinė, būtų nustatyta šeimoje. Reikia pabrėžti, kad jau eilę metų pagal globos formą, dominuoja nuolatinė vaiko globa šeimoje (žr.6 lentelė).

6 lentelė. Nuolatinė globa nustatyta vaikams teismo sprendimu pagal globos formą

Globos forma	NUOLATINĖ GLOBA 2003 M.	NUOLATINĖ GLOBA 2004 M	NUOLATINĖ GLOBA 2005 m.
Globa šeimoje	48	95	61
Globa šeimynoje	-	2	2
Globa institucijoje	1	33	31
Iš viso:	49	130	94

Šaltinis: Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 metų veiklos ataskaita.

3.4. Konsultacijų, užimtumo skatinimo svarba

Socialinės paramos šeimai sistemą ženkliai įtakoja ne tik valstybės teikiama finansinė parama, bet ir alternatyvių priemonių sistema, pavyzdžiui, konsultacijų, užimtumo skatinimo, neformalaus ugdymo svarba. Užimtumo rėmimo politika - aktyvios darbo rinkos politikos, kitų ekonominių ir socialinių priemonių taikymas siekiant didinti ieškančių darbo asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes. Užimtumo rėmimo sistemos tikslas – siekti visiško gyventojų užimtumo, mažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą.⁷⁰ Šiuo metu taip pat yra rengiamas Neformalaus ugdymo įstatymo projektas, kuriuo prie mokyklinio krepšelio numatoma tam tikra lėšų suma vaikų popamokinei veiklai, užimtumui, talentų ugdymui.

Pažymėtina, kad konsultacijų, užimtumo skatinimo prasme labai svarbi yra dienos centrų veikla. Dienos centruose pagyvenusiems asmenims ir asmenis su negalia teikiamos socialinės dienos užimtumo paslaugos, siekiant mažinti jų socialinę atskirtį ir sudaryti sąlygas realizuoti savo sugebėjimus ir pomėgius. Dienos užimtumo paslaugas minėtai asmenų grupei Vilniaus mieste teikia trys dienos centrai – „Atgaiva“ Šeškinės seniūnijoje, Pilaitės dienos centras ir Aukštųjų Panerių dienos centras.

2005 m. nuolat dienos centrų paslaugomis naudojosi apie 760 lankytojų, iš jų „Atgaivoje“ – 560 Aukštųjų Panerių dienos centre - 30, Pilaitės dienos centre - 170.

Dienos centruose pagyvenusiems ir asmenims su negalia teikiamos šios paslaugos:

⁷⁰ Užimtumo rėmimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006 06 30, Nr. 73-2762

- informavimo, konsultavimo ir bendravimo;
- švietimo-mokymo: bendradarbiaujant su Vilniaus suaugusiųjų mokymo centru „Atgaivoje“ ir Pilaitės dienos centre 1-2 k. per savaitę yra organizuojami užsienio kalbų kursai, dailės, šokių, folkloro, floristikos, sveikatingumo ir siuvimo (tik „Atgaivoje“) užsiėmimai;
- laisvalaikio organizavimo: paskaitos, diskusijos įvairiomis temomis, šventiniai renginiai, vakaronės, susitikimai, išvykos, apsilankymai koncertuose, parodose;
- buitinės (skalbimo ir siuvimo) paslaugos teikiamos tik dienos centre „Atgaiva“;
- skaityklos (bibliotekos) paslaugos;
- lankytojų dailės darbų, rankdarbių parodų organizavimas.

Pagalbos šeimai tarnybos socialinė pedagogė Pilaitės vaikų dienos centre organizuoja ir teikia socialines dienos užimtumo paslaugas Pilaitės seniūnijos mažas pajamas turinčių, socialinės rizikos šeimų mokyklinio amžiaus vaikams, siekiant normalizuoti jų santykius su socialine aplinka.

2005 m. dienos centre paslaugas nuolat gavo 20 vaikų, per dieną vidutiniškai apsilankydavo apie 6 vaikus. Dienos centre vaikams iš socialinės rizikos šeimų teikiamos mokymo-ugdymo paslaugos: pamokų ruošą, dailės ir floristikos užsiėmimai, socialinių įgūdžių ugdymo užsiėmimai, didaktiniai žaidimai ir laisvalaikio organizavimo paslaugos: diskusijos, įvairūs renginiai, šventės, susitikimai, išvykos.

Autorės nuomone, jeigu būtų daugiau dėmesio skiriama konsultacijoms, gyventojų užimtumą skatinančioms priemonėms ženkliai padidėtų galimybių individualizuoti socialinę pagalbą ir taip padidinti pagalbos efektyvumą, grąžinti socialiai atskirtus asmenis bei šeimas į visuomenę ir darbą.

4. SAVIVALDYBIŲ TEIKIAMŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KOKYBĖS IR EFEKTYVUMO VERTINIMAS

Siekiant įvertinti socialinių paslaugų kokybę ir efektyvumą aktualu aptarti ekspertų ir paslaugų gavėjų požiūrius bei socialinių paslaugų sistemos skatinimo galimybes ir perspektyvas.

4.1. Ekspertų ir paslaugų gavėjų požiūriai

Remiantis Socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimo ekspertų⁷¹ anketinės apklausos rezultatais teigtina, kad yra silpnai išvystytos paslaugos šeimoms su vaikais. Tokią nuomonę

⁷¹ A. Bagdonas, Vilniaus universiteto specialiosios psichologijos laboratorija prof. dr., D. Buivydaite, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinio darbo ir socialinių paslaugų skyrius, V. Ilgius, Vilniaus m. savivaldybės

išsakė didesnę pusę ekspertų. Nors jie nevienodai įvardijo šią socialinę grupę (vieni ją pavadino probleminės šeimos, turinčios vaikų, kiti-vaikai, likusieji bet tėvų globos ir jų šeimos, treči- visos šeimos su mažamečiais vaikais), tačiau ši klientų grupė socialinės apsaugos sistemoje iš esmės patenka į socialinę riziką, kuri vadinama „šeimos su vaikais“.

Klientų anketinė apklausa taip pat išryškino akivaizdžiai nepatenkintą socialiai remtinų šeimų su vaikais poreikį paslaugoms. Trečdalis ekspertų akcentavo priklausomybių turinčius asmenis, kaip socialinę grupę, kuriai mieste socialinės paslaugos išvystytos silpniausiai.

Anot ekspertų, Vilniuje socialinių paslaugų tinklas paslaugų įvairovės prasme išvystytas labiau nei visoje Lietuvoje. Jame veikia daugiausiai nevyriausybinų organizacijų. Kita vertus, ekspertai atkreipė dėmesį, kad reikia laukti eilėse dėl vietų stacionariose įstaigose: norint patekti į senelių namus, pensionatus ir pan. Taigi, trūksta stacionarių paslaugų kiekybiniu požiūriu, o poreikis viršija pasiūlą.

Kalbant apie labiausiai plėtotinas paslaugas, ekspertų nuomone labiausiai reikėtų plėtoti šias paslaugas:

- našlaičių, grįžtančių iš įkalinimo įtaigų aprūpinimą socialiniu būstu,
- beglobių vaikų globą šeimose,
- paslaugas probleminėms šeimoms, šių šeimų vaikų užimtumą,
- socialinį darbą su gatvės jaunimu,
- paslaugas priklausomybę turinčiam jaunimui,
- nemokamas arba iš dalies kompensuojamas kultūrinės paslaugos socialinės rizikos asmenims, ypač neįgaliesiems ir seniems žmonėms
- socialinės globos, tiek dienos, tiek trumpalaikės globos paslaugas seniems ir neįgaliesiems žmonėms,
- slaugos namuose bei kitas paslaugas neįgaliesiems,
- pagalbos į namus paslaugas
- psichologines konsultacijas
- konsultacijas dėl nekilnojamo turto keitimo ar kt. socialiai remtiniems asmenims.

Ekspertų teigimu, nėra aiškiai paskirstyta atsakomybė už paslaugas vaikams. Ar švietimo skyrius turi būti atsakinga ir koordinuojanti institucija, kad centralizuotai būtų teikiamos stovyklos vaikams, laisvalaikio paslaugos? Kokiu būdu ir kiek čia turi įsijungti savivaldybės socialinės paramos institucijos? Socialinės paramos centras turi pagalbos šeimai tarnybą, kaip dalis jos veiklos yra dienos centrų tinklas. Kadangi su pagalba, socialinių

Socialinės paramos centras, L. Kukuraitis, Lietuvos Caritas, R. Kavaliauskaitė, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, R. Lazutka, Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra doc. dr., A. Melianas, Vilniaus m. savivaldybės Socialinės paramos skyrius, A. Sysas, LR Seimas, Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija, L. Žalimienė, Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra doc. dr.

paslaugų vaikams ir šeimoms organizavimu ir teikimu susijusios daugelis institucijų (socialinės paramos centras, seniūnijos, švietimo skyrius, mokyklos, Vaikų teisių apsaugos tarnyba), nėra pagrindinio koordinatoriaus, todėl dienos centrų plėtra vyksta vangiai, šeimos nežino kur kreiptis (ko gero jaučiasi pasimetusios tarp įvairių institucijų) paslaugų. Todėl reikėtų plėtoti bendradarbiavimą, teikti informaciją apie visas vietas, kur galima gauti vienokią ar kitokią pagalbą šeimoms su vaikais.

Pastebėtina, kad analizuodami socialinių paslaugų poreikį ekspertai pabrėžė, kad bazinės paslaugos Vilniuje nėra pilnai užtikrintos, kadangi didžiausia dalis klientų akcentavo aprūpinimo daiktais, nemokamu maitinimu, pirties paslaugomis, pagalbos aprūpinant būstu problemas. Tai pagalba, kuri tikrai yra bazinė žmogaus poreikių prasme ir ją būtina pirmiausia teikti. Kita vertus, reikėtų gilintis į klientų situaciją – kokiai daliai iš jų ši pagalba tikrai reiškia bazinių poreikių tenkinimą, o kokiai yra tik piniginės paramos ar gyvenimo sąlygų pagerinimas.

Tyrimo metu buvo išsakyta nuomonė, kad nemokamo maitinimo paslauga yra pakankamai išvystyta- Vilniuje veikia net 5 nemokamo maitinimo valgyklos. Tačiau kas dešimtas respondentas nurodė norintis gauti šią paslaugą. Ekspertų nuomone, tikėtina, kad klientai laikėsi pozicijos pageidauti to, kas yra vertinga, pavertus pinigine išraiška, nes dauguma apklaustųjų – tai asmenys, atėję piniginės paramos, todėl reikėtų gilintis į šių asmenų situaciją, norint išsiaiškinti tokio poreikio pagrįstumą.

Pastebėtina, kad anketinėje apklausoje ryškiai išreikštas socialinių paslaugų vaikams poreikis. Ekspertų teigimu, nepamirštant, kad šio tipo paslaugos yra ir prevencija vaikų, paauglių nusikalstamumui, mokyklos nelankymui ir t.t., jų plėtrai turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Kalbant apie laisvalaikio užimtumo paslaugas vaikams buvo pažymėta, kad mokyklose užklasinių būrelių skaičius yra labai sumažėjęs, popamokinė vaikų ugdymo veikla yra nusilpusi. Dauguma paslaugų vaikams yra mokamos, jos sunkiai prieinamos socialiai remtiniams vaikams.

Ekspertų teigimu, dabar galiojantis Socialinių paslaugų įstatymas taip pat neišsprendžia esminių paslaugų finansavimo problemų. Geriausia išeitis būtų, jei kiekviena paslauga būtų įkainuota „krepšelio“ principu ir tada savivaldybė, tiksliai žinodama paslaugų įkainius, galėtų pirkti jas iš įvairių institucijų, tiek nevyriausybinių organizacijų, tiek stacionarių įstaigų. Šiuo metu paslaugos yra įkainotos tik iš dalies

Darbuotojų kvalifikacija yra lemiamas veiksnys užtikrinant socialinių paslaugų kokybę. Ekspertų nuomone, pagrindinė problema yra ne socialines paslaugas teikiančių

darbuotojų kvalifikacija, o žemas socialinių darbuotojų darbo užmokestis. Dėl mažo užmokesčio daugelis gerų specialistų pasitraukia iš šios srities.

4.2. Socialinių paslaugų sistemos skatinimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje

Kalbant apie socialinių paslaugų sistemos skatinimo galimybes bei perspektyvas, autorės nuomone, socialinių paslaugų praktika ateityje judės pozityviąją linkme, tobulės, nes užsibrėžti ambicingi tikslai ir uždaviniai.

Ministro Pirmininko Gedimino Kirkilo pateiktoje keturioliktosios Vyriausybės 2006-2008 m. programoje „Santarvės ir gerovės vardan“⁷² tarp Vyriausybės veiklos prioritetų įvardintas svarbiausių socialinių problemų sprendimas: kelti žmonių gerovę, stiprinti šeimą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį, didinti kokybišką užimtumą. Pasisakoma nuosekliai didinti socialinės apsaugos finansavimą, kuo veiksmingiau naudoti tam finansinius išteklius ir užtikrinti būtiniausių visuomenės poreikių tenkinimą.

Vyriausybės 2006 – 2008 m. programoje įtvirtinti šie siekiai socialinės apsaugos srityje, įtakojantys socialinių paslaugų sistemos efektyvumo skatinimą:

- Kiekvienam neįgaliam garantuoti būtinas specialios pagalbos priemonės ir suteikti geresnes bei įvairesnes, jo poreikius atitinkančias socialines paslaugas;
- Teikti socialinę paramą šeimoms, auginančioms vaikus: nuo 2009 metų įgyvendinti išmokų mokėjimą kiekvienam vaikui iki 18 metų arba ilgiau, kol jie mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje. Laipsniškai didinti motinystės (tėvystės) pašalpas, mokamas kol vaikui sukaks vieni metai: iki 2008 metų pasiekti 100 procentų gauto darbo užmokesčio išmoką;
- Didinti valstybės remiamų pajamų, bazinių socialinių išmokų dydžius ir visas su tuo susijusias socialines išmokas;
- Sukurti veiksmingą paslaugų šeimoms ir konkrečios socialinės paramos gausioms šeimoms sistemas;
- Efektyviau vykdyti kaimo regionų politiką, siekti sparčiau suvienodinti paslaugų prieinamumą ir gyvenimo kokybę ir kt.

Vyriausybės programos įgyvendinimo priemonių plane,⁷³ numatyta, siekiant teikti geros kokybės socialines paslaugas gyventojams, sukurti ir įdiegti bendrą visiems socialinių paslaugų teikėjams socialinės globos normų, kokybės vertinimo ir kontrolės mechanizmą,

⁷² Santarvės ir gerovės vardan. Keturioliktosios Vyriausybės 2006 – 2008 m. programa. 2006 m. liepos 18 d. Nr.X-767 / http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/14_vyr_programa.pdf

⁷³ 2006 m. spalio 17 d. Nr. 1020 / http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/n1020_priemones.pdf

sukurti bendrą šalies mastu socialinės paramos šeimai informacinę sistemą, įgyvendinant strateginės partnerystės sutartis tarp Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir savivaldybių. Įvykdyti šias priemones numatyta 2007 – 2008 metais.

Pažymėtina, kad pastaruoju metu Vyriausybė priėmė nemažai pozityvių sprendimų, siekdama gerinti socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėse ir socialinių paslaugų poreikius planuoti efektyviau. Autorės nuomone, aktualu paminėti šiuos Vyriausybės posėdžių sprendimus:

- 2006 m. spalio 4 d. Vyriausybė patvirtino Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų skaičiavimo metodiką, kurioje numatyta, kad nuo globos įstaigų išlaikymo, skirtingo pagal jų pavaldumą, finansavimo bus pereinama prie pačių paslaugų finansavimo, skiriant savivaldybėms valstybės tikslines dotacijas ir jas naudojant paslaugoms teikti įstaigose, nepriklausomai nuo jų pavaldumo. Metodikos rengėjų teigimu, taip sudaromos galimybės visiems teikėjams taikyti vienodas finansavimo, jiems keliamų reikalavimų sąlygas, kurių pagrindinė – teikti kokybišką, atitinkančią keliamus reikalavimus, paslaugą šalies gyventojams. Nuo 2007 m. sausio 1 d. numatoma, kad iš valstybės biudžeto tikslinių dotacijų savivaldybėms bus organizuojamos tokios socialinės paslaugos kaip socialinė globa asmenims su sunkia negalia, vaikams, likusiems be tėvų globos. Socialinei globai asmenims su sunkia negalia teikti savivaldybės 2007 m. gaus papildomai beveik 13,5 mln. litų, o likusių be tėvų vaikų globai – dar apie 12 mln. litų. Tikimasi, kad tokia tvarka didins socialinių paslaugų prieinamumą visiems šalies gyventojams ir taip pat racionaliau bus panaudojamos nacionalinio biudžeto lėšos socialinėms paslaugoms.⁷⁴
- 2006 m. spalio 11 d. Vyriausybė pritarė Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2007-2009 metų programai, kuria siekiama skatinti geros kokybės ir įvairių formų socialinių paslaugų teikimą, didinti jų prieinamumą socialinės rizikos šeimoms ir vaikams, neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms, tam naudojant visus galimus išteklius: žmogiškuosius, finansinius, materialinius. 2007 metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžete numatyta 5 mln. litų programai vykdyti.⁷⁵ Socialinių paslaugų infrastruktūros programa įgyvendinama atrenkant ir iš dalies finansuojant savivaldybių bei nevyriausybinių organizacijų parengtus projektus. 2007-2009 m. prioritetai bus teikiami tiems projektams, kurie skatins įvairių nestacionarių socialinių paslaugų įstaigų plėtrą, kad socialinės paslaugos būtų labiau prieinamos socialinės rizikos,

⁷⁴ Vyriausybė keičia socialinių paslaugų finansavimo tvarką. BNS, 2006 m. spalio 4 d.

⁷⁵ Keturioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės 100 dienų veiklos apžvalga. Darbo, socialinės apsaugos ir šeimos politika. Vyriausybės spaudos tarnyba.

neįgaliems ir senyvo amžiaus asmenims, padėtų šeimos nariams, namuose prižiūrintiems senyvo amžiaus žmones, vaikus, neįgalius asmenis, derinti profesinius ir šeimos išsipareigojimus.

- 2006 m. lapkričio 8 d. Vyriausybė patvirtino Socialinių paslaugų planavimo metodiką, kuria siekiama padėti savivaldybėms įvertinti socialinių paslaugų poreikius, suplanuoti jų plėtros apimtį. Socialinių paslaugų plane turės atsispindėti savivaldybės socialinių paslaugų būklė, įvertinta pagal bendrą socialinę ekonominę savivaldybės situaciją bei gyventojų socialinių paslaugų poreikius. Vadovaujantis šia metodika, savivaldybės galės efektyviai planuoti socialines paslaugas pagal gyventojų poreikį bei pagal finansinius išteklius, savivaldybėms bus sudaryta galimybė įvertinti socialinių paslaugų išvystymo lygį, palyginti su šalies išvystymo normatyvais, į paslaugų planavimo procesą bus aktyviai įtraukiama visuomenė, nevyriausybinių organizacijų, vietos organizacijų, atstovaujančių socialinių paslaugų vartotojams. Didės socialinių paslaugų prieinamumas, atsiras daugiau galimybių šeimos nariams, prižiūrintiems savo šeimos narius, derinti darbo ir šeimos pareigas, tuo pačiu mažės socialinių paslaugų infrastruktūros skirtumai regionuose.⁷⁶
- 8,04 mln. litų 2007 m. valstybės biudžeto lėšų numatoma skirti naujų socialinių darbuotojų pareigybėms steigti. Naujieji 556 socialiniai darbuotojai pradės dirbti nuo 2007 m. sausio 1 d. visų šalies miestų ir rajonų savivaldybėse su socialinės rizikos šeimomis. Pasak Socialinės apsaugos ir darbo ministrės V.Blinkevičiūtės, socialinės rizikos šeimoms svarbu suteikti ne tik materialinę paramą, bet ir socialines paslaugas, didinti jų prieinamumą. Ilgą laiką tokios šeimos nebuvo įvardijamos kaip socialinių paslaugų gavėjos, paslaugos joms nebuvo organizuojamos dėl nepakankamai plataus šio pobūdžio įstaigų tinklo. Taip pat nebuvo vieningos sistemos, kuri aiškiai apibrėžtų, kas yra atsakingas už paslaugas socialinės rizikos šeimoms.⁷⁷
- Vyriausybės patvirtintoje kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcijos programoje numatyta, nuo 2007 m. pradžios daugiau įvairių socialinių paslaugų gauti tiesiogiai seniūnijose, rajonų savivaldybėse. Ją įgyvendinus, sprendimai, kurių reikia gyventojų poreikiams tenkinti ir ūkio subjektų veiklai užtikrinti, bus priimami arčiausiai jų esančiose viešojo administravimo įstaigose, o viešųjų paslaugų teikimo administravimas bus racionaliau paskirstytas tarp institucijų. Valstybinių vaiko globos institucijų steigėjo funkcijos bus

⁷⁶ Socialinių paslaugų poreikiai bus planuojami efektyviau. Vyriausybės spaudos tarnyba, Informacijos ir komunikacijos departamentas, 2006 m. lapkričio 8 d.

⁷⁷ Socialinių paslaugų plėtrai – daugiau nei 8 mln. litų. BNS, 2006 m. spalio 26 d.

perduotos savivaldybėms. Numatyta, kad parengiamieji darbai turėtų būti baigti 2008 metų antrąjį ketvirtį.⁷⁸

Svarbu akcentuoti, kad Seimas aktyviai darbuojasi ties išmokų vaikams sistemos tobulinimu. Šiuo metu Seime yra užregistruoti įstatymų projektai, kuriais siūloma:

- įtvirtinti tikslų, įmanomai artimiausią, terminą, nuo kurio šeimose, auginančiose vieną ar du vaikus, augantiems vaikams nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, kurie mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, būtų pradedamos mokėti Įstatyme nustatytos išmokos vaikui.⁷⁹
- įteisinti naują išmokų vaikams rūšį – vienkartinę išmoką įvaikinus vaiką, kuris buvo netekęs tėvų globos ir išlaikomas valstybės lėšomis. Išmoka tuo atveju, kai įvaikinamas sutuoktinio vaikas, nebūtų skiriama.⁸⁰
- sudaryti lygias galimybes asmenims nuo 18 iki 24 metų toliau mokytis ir gauti pagal įstatymus priklausančią globos išmoką, nepriklausomai nuo jų pasirinktos mokymo įstaigos.⁸¹

Autorės nuomone, ypač svarbus yra minėtas Seimo nario G.Šileikio užregistruotas Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XP-820), kuriam yra pritarta Seime po svarstymo, tačiau delsiama rengti jo priėmimą. Išmokų vaikams įstatymo 6 straipsnio 3 ir 4 dalimis yra įtvirtinta kiekvieno vaiko nuo 3 iki 18 metų ar, įstatymo nustatytais atvejais, vyresnio teisė gauti 0,4 MGL dydžio išmoką per mėnesį. Tačiau, aptariant šios nuostatos įsigaliojimą, 22 straipsnio 2 dalimi šios teisės realizavimas nėra užtikrinamas vieną ar du vaikus auginančioje šeimoje augantiems vaikams nuo 7 iki 18 metų ar vyresniems, besimokantiems dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje. Įstatymas nustato, kad šiems vaikams išmoka skiriama ir pradedama mokėti atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes bei Vyriausybės nustatyta tvarka ir terminais, bet ne vėliau kaip nuo 2009 m. sausio 1 d.

Parlamentaro G.Šileikio nuomone, tvarka, kuomet valstybė remia tik vienos amžiaus grupės vaikus prieštarauja vienam iš kertinių vaiko teisių apsaugos principų – visų vaikų lygybės principui. Elgiamės necivilizuotai – dvidešimt pirmajame amžiuje diskriminacija dėl amžiaus jau turėtų būti negalima.⁸² Parlamentaras tvirtai laikosi savo pozicijos ir sieks, kad Seimas priimtų jo siūlomą, diskriminaciją panaikinsiančią pataisą, priešingu atveju, G.Šileikis svarstys galimybę šiuo klausimu inicijuoti ir kreipimąsi į Konstitucinį teismą ar minėta

⁷⁸ Gyventojai daugiau socialinių paslaugų galės gauti seniūnijose, BNS, 2006 m. rugpjūčio 23 d.

⁷⁹ Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XP-820, 2005 09 27 Pateikė - Šileikis Gintaras

⁸⁰ Išmokų vaikams įstatymo 3, 5, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas XP-904, 2005 11 08 Pateikė - Baškievė Rima

⁸¹ Išmokų vaikams įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XP-1093, 2006 02 07 Pateikė - Dumčius Arimantas

⁸² G.Šileikis: ar Seimui užteks valios sustabdyti vaikų diskriminaciją? 2006-03-30

Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio 2 dalies nuostata neprieštarauja Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalims, 128 straipsnio 2 daliai, konstituciniams valdžių padalijimo, teisinės valstybės principams, pamatiniams visų vaikų lygybės ir jų interesų pirmenybės principams.

Taip pat aktualu pastebėti, kad 2006 m. lapkričio 21 d. Seimas priėmė naujos redakcijos Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymą, kuris numato socialinę pašalpą ir kompensacijas už būsto šildymą, šalto vandens, išlaidų už karštą vandenį. Socialinė pašalpa galės būti teikiama pinigais ir nepinigine forma (maisto produktais, drabužiais ir kitomis reikalingomis prekėmis, kortelėmis, skirtomis pirkti maisto parduotuvėse, maitinimo talonais, apmokant vaikų maitinimo išlaidas mokyklose ar dienos centruose ir kt.). Be to, savivaldybėms suteikta teisė iš savo biudžeto lėšų skirti paramą šeimoms ir tais atvejais, kada šeima dėl turimo turto ar pajamų negalės patekti į remiamų asmenų sąrašą ir pretenduoti į socialinę paramą. Tam savivaldybės galės skirti 2 proc. socialinei paramai numatytų lėšų.

Išvados

1. Socialinės paslaugos - ekonominiu požiūriu svarbi Lietuvos vidaus rinkos sritis, identifikuojanti viešojo sektoriaus vaidmenį šalies ekonomikoje. Pagrindžiant socialinės apsaugos vaidmenį socialinėje politikoje akcentuojami skirtingi požiūriai į valstybės dalyvavimą socialiniuose procesuose, aptariama valstybinė socialinės apsaugos sistema remiantis A.Guogio, O.Rakauskienės, B.Martinkaus, J.Tartilo, J.Matako ir kt. autorių darbais.
2. Apibendrinant skirtingas mąstytojų nuomones į valstybės vaidmenį ekonomikoje dėl socialinio teisingumo ir efektyvumo galima teigti, kad iš esmės išryškėjo du priešingi požiūriai. Pirmasis teigia, kad valstybė turi kuo mažiau kištis į rinką, į ekonominį gyvenimą ir stengtis tik sušvelninti skurdo, nelygybės, nedarbo problemas nedidelėmis išmokomis. Antrasis požiūris gina didėjančią valstybės vaidmenį ir jo svarbą.
3. Šiuolaikinės rinkos ekonomikoje atsisakoma požiūrio į nereguliuojamą rinką, pastaruoju metu peržiūrimas valstybės vaidmuo, atsisakoma beatodairiško valstybės dalyvavimo neigimo. Kalbant apie valstybės intervenciją į ekonomiką dėl efektyvumo ir socialinio teisingumo svarbu akcentuoti, kad ekonomikos efektyvumas yra derinamas su socialiniu teisingumu, kitaip tariant, socialinis teisingumas turi būti paremtas ekonomiškai. Šiuolaikinė civilizuota rinkos ekonomika pripažįsta, kad valstybės pareiga – laiduoti piliečiams visais teisėtais būdais apsirūpinti tam tikrą gyvenimo lygį – darbą ir materialinį statusą. Tai yra vienas iš pagrindinių socialiai orientuotos rinkos ekonomikos tikslų.
4. Socialinės paslaugos yra visuomenės ir ekonomikos pagrindas. Tai socialinė pagalba asmeniui, dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai netekusiam (neturinčiam) savarankiškumo ir negalinčiam pasirūpinti savimi, bei jo šeimai, siekiant palengvinti asmenų integravimąsi į visuomenę ir užtikrinti, kad būtų gerbiamos pagrindinės jų teisės. Socialinių paslaugų tikslas – suteikti socialinę pagalbą asmenims, šeimoms, nesugebantiems pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, sudarant jiems sąlygas stiprinti savo gebėjimus patiems spręsti iškylančias socialines problemas ir siekiant sumažinti ar išvengti socialinės atskirties. Galima teigti, kad socialinės paramos pagrindinis tikslas yra socialinės atskirties prevencija.
5. Analizuojant 2004 – 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos veiklą įstatymų leidybos procese galima teigti, kad įstatymų projektų ir pasiūlymų iniciatoriai nemažai dėmesio skyrė socialinių paslaugų tikslingumui, adekvatumui, efektyvumui bei

kokybei. Inicijuotais pakeitimais siekiama užtikrinti pakankamą pažeidžiamiausių grupių apsaugą, plėtojant socialines paslaugas, kurios sudaro galimybes individualizuoti pagalbą ir taip padidinti pagalbos efektyvumą, grąžinti socialiai atskirtus asmenis bei šeimas į visuomenę ir darbą.

6. Atlikus Lietuvos teisės aktų socialinių paslaugų srityje analizę ir išsiaiškinus bei įvertinus socialinės paramos šeimai sistemą Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse, iškelta hipotezė, kad savivaldos institucijos neužtikrina aukšto teikiamų socialinių paslaugų šeimai kokybės ir efektyvumo lygio dėl nepakankamo socialinių paslaugų prieinamumo ir individualizavimo bei orientacijos į finansinę paramą, per mažai dėmesio skiriant alternatyvių paslaugų teikimui, pasitvirtino.
7. Analizė parodė, kad Lietuvoje sukurtas nemažas socialinių paslaugų tinklas, tačiau kol kas šio tinklo aprėptumas, paslaugų įvairovė bei kokybė nėra pakankami. Tiriant socialinių paslaugų prieinamumą gyventojams pozityviai vertintinas savivaldos institucijų vaidmuo informuojant apie socialinių paslaugų teikimą, kita vertus, pasigendama informacijos būdų įvairovės ir pačių bendruomenių iniciatyvų, siekiant paskleisti informaciją apie socialines paslaugas taip, kad ji pasiektų kuo daugiau gyventojų, konkurencinių ir ekonominio racionalumo principų taikymo socialinių paslaugų teikime.
8. Vertinant finansinės paramos teikimą Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse teigtina, kad pasigendama socialinių paslaugų paklausos ir pasiūlos suderinimo. Socialinės apsaugos išlaidų struktūroje didelė dalis tenka piniginiams išmokos ir per mažai socialinėms paslaugoms bei natūrinei paramai. Mažai dėmesio skiriama konsultacijoms, neformaliai ugdymui, užimtumą skatinančių priemonių plėtrai.
9. Tiriant socialinių paslaugų individualizavimą savivaldos institucijose pastebėta, kad jis nėra pakankamas. Pagalbos namuose paslaugos išvystytos nepakankamai, ypač trūksta socialinės globos namuose paslaugų, tik pradedamas kurti trumpalaikės globos paslaugų, dienos socialinės globos paslaugų pagyvenusiems asmenims tinklas.
10. Teigiamai vertintina socialinių paslaugų sistemos skatinimo galimybės bei perspektyvos Lietuvoje. Pastaruoju metu tiek Vyriausybė, tiek Seimas priėmė nemažai pozityvių sprendimų, siekdama gerinti socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėse ir socialinių paslaugų poreikius planuoti efektyviau.

Pasiūlymai

1. Socialinių paslaugų sektorius klesti tiek ekonomikos augimo, tiek naujų darbo vietų sukūrimo atžvilgiu. Siekiant socialinių paslaugų tinklo optimizavimo, kokybiškesnio ir veiksmingesnio socialinių paslaugų teikimo siūloma ekonomikos efektyvumą derinti su socialinės apsaugos teisingumu, skatinti konkurencijos ir ekonominio racionalumo principų taikymą socialinių paslaugų teikime, stiprinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę, ieškoti kitų, valstybės finansavimą papildančių, finansavimo būdų. Padidėjusi konkurencija ir atsižvelgimas į konkrečius kiekvieno asmens poreikius, sukuria palankias sąlygas „socialinei ekonomikai“, kurioje svarbų vaidmenį atlieka pelno nesiekiantys paslaugų teikėjai, bet kurioje vykdoma veikla turi būti naudinga ir skaidri.
2. Siekiant skaidresnio socialinių paslaugų organizavimo siūloma ypatingą dėmesį skirti viešųjų pirkimų tvarkos pažeidimų prevencijai ir kontrolei, organizuoti nuolatinę viešųjų pirkimų korupcijos suvokimo lygio stebėseną. Rekomenduojama skatinti perkančiąsias organizacijas rengti ir įdiegti aiškias pirkimo organizavimo taisykles, užtikrinti konkurencingumo veiksnio įgyvendinimą, perkelti viešojo pirkimo procedūras į elektroninę terpę, nuolat informuoti visuomenę apie realią padėtį socialinių paslaugų srityje.
3. Tobulinant socialinių paslaugų sistemą, siūloma didinti teikiamų paslaugų įvairovę ir kokybę tik suderinus paslaugų paklausą ir pasiūlą. Mažinti perteklinę pasiūlą galima ribojant socialines, ypač, nemokamas paslaugas, keičiant vienas paslaugomis kitomis (efektyvesnėmis) ir pan.
4. Socialinės paramos šeimai politiką valstybė turėtų orientuoti ne tik į finansinės paramos teikimą. Patartina daugiau dėmesio skirti konsultacijoms, gyventojų užimtumą skatinančioms priemonėms didinti. Tai leistų labiau individualizuoti socialinę pagalbą ir taip padidinti pagalbos efektyvumą, grąžinti socialiai atskirtus asmenis bei šeimas į visuomenę ir darbą.
5. Socialinės rizikos darbuotojai turėtų dirbti ne tik su socialinės rizikos šeimomis ar vaikais iš šių šeimų, bet ir su kitomis šeimomis, kurios nėra registruotos savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų įskaitoje, t.y. bedarbių, nepilnomis, priklausomybės centrų įskaitose esančiomis šeimomis, teikti socialines paslaugas visiems šeimos nariams ir būti atsakingais už visoje seniūnijoje gyvenančių vaikų apsaugą.
6. Siekiant teikti geros kokybės socialines paslaugas gyventojams, rekomenduojama sukurti ir įdiegti bendrą visiems socialinių paslaugų teikėjams socialinės globos normų,

kokybės vertinimo ir kontrolės mechanizmą, sukurti bendrą šalies mastu socialinės paramos šeimai informacinę sistemą.

Santrauka

SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ SOCIALINĖS PASLAUGOS

Magistro darbas

Darbo tikslas yra išanalizuoti ir įvertinti savivaldos institucijų teikiamų socialinių paslaugų šeimai efektyvumą ir kokybę, išryškinti socialinių paslaugų teikimo problemas praktiniu aspektu ir pateikti siūlymus šioms problemoms spręsti. Darbe keliama hipotezė, jog savivaldos institucijos neužtikrina aukšto teikiamų socialinių paslaugų šeimai kokybės ir efektyvumo lygio dėl nepakankamo socialinių paslaugų prieinamumo ir individualizavimo bei orientacijos į finansinę paramą, per mažai dėmesio skiriant alternatyvių paslaugų teikimui.

Atlikus Lietuvos teisės aktų socialinių paslaugų srityje analizę ir išsiaiškinus bei įvertinus socialinės paramos šeimai sistemą Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse, iškelta hipotezė pasitvirtino tik nevienodu mastu. Vertinant socialinių paslaugų sistemą nustatyta, kad Lietuvoje sukurtas nemažas socialinių paslaugų tinklas, tačiau kol kas šio tinklo aprėptumas, paslaugų įvairovė bei kokybė nėra pakankami. Socialinės apsaugos išlaidų struktūroje didelė dalis tenka piniginei išmokai ir per mažai socialinėms paslaugoms, konsultacijoms, užimtumo skatinimo priemonėms. Nėra pakankamas socialinių paslaugų individualizavimas, pastebimas socialinių darbuotojų trūkumas. Šiose srityse labiausiai pasigendama atitikimo teisės aktų keliamiems reikalavimams lygio augimo.

Summary

Social services provided by local authorities

Master work

The aim of the work is to analyze and assess the effectiveness and quality of social services provided for families by local authorities, to demonstrate the practical aspect of problems of the provision of social services and to give suggestions concerning solutions to these problems. The work formulates a hypothesis that local authorities do not ensure high quality and effectiveness of social services provided for families due to limited availability and individualization of social services as well as orientation towards financial support, and due to insufficient attention to the provision of alternative services.

The analysis of Lithuania's legislation in the field of social services and the examination as well as evaluation of the system of social assistance for families in Vilnius and Kaunas City Municipalities have proved the hypothesis made, just to a differing extent. The assessment of the system of social services has shown that Lithuania has quite a large network of social services, however, the coverage of the network, and a variety and quality of services are not yet sufficient. Cash benefits make up a considerable portion of social security costs, whereas social services, consultations and measures promoting employment take up a too small portion. Individualization of social services is not adequate and a shortage of social workers can be observed. These fields mostly lack growth in the level of fulfilment of requirements set by legislation.

Literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
2. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.
3. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr.103-4889.
4. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6295.
5. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2755.
6. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.
7. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Žinios, 1994, Nr. 89-1706.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 12 d. nutarimas Nr. 1000 “Dėl Socialinių paslaugų infrastruktūros 2007-2009 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 111-4213.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimas Nr.853 “Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 60-2424.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 12 d. nutarimas Nr.1000 “Dėl Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2007-2009 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 111-4213.
11. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr.IX-1187 “Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // Valstybės žinios. 2002 , Nr. 113-5029.
12. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5d. įsakymas Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 43-1570.
13. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. spalio 18 d. įsakymas „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-94 "Dėl Asmens (šeimoms) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės

- globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo" pakeitimo // Valstybės žinios, 2006, Nr. 110-4163.
14. Keturioliktosios Vyriausybės 2006 – 2008 m. programa “Santarvės ir gerovės vardan”. 2006 m. liepos 18 d. Nr.X-767
http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/14_vyr_programa.pdf
 15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo priemonių planas. 2006 m. spalio mėn. 17 d. Nr. 1020.
http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/n1020_priemones.pdf
 16. Socialinė apsauga mobiliems mokslininkams
http://www.eracareers.lt/lt/pages/socialine_apsauga.PPT
 17. Lietuvos Respublikos darbo užmokesčio ir socialinių išmokų indeksavimo įstatymo projektas XP-150. 2004 m. gruodžio 30 d. Pateikė – A.Sysas, Lietuvos Respublikos Seimas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=248039&p_query=&p_tr2=
 18. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XP-820. 2005m. rugsėjo 27 d. Pateikė – G. Šileikis, Lietuvos Respublikos Seimas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=262442&p_query=&p_tr2=
 19. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 3, 5, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas XP-904. 2005 m. lapkričio 8d. Pateikė – R. Baškienė, Lietuvos Respublikos Seimas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=265075&p_query=&p_tr2=
 20. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XP-1093, 2006 m. vasario 7 d. Pateikė – A. Dumčius, Lietuvos Respublikos Seimas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270307&p_query=&p_tr2=
 21. Lietuvos Respublikos socialinės paramos nepasiturinčių šeimų mokiniams įstatymo projektas XP-1096. 2006 m. vasario 10 d. Pateikė – V.Blinkevičiūtė, Lietuvos Respublikos Vyriausybė.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270377&p_query=&p_tr2=
 22. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(4). 2006 m. sausio 16 d. Pateikė: Seimo narė V.Blinkevičiūtė.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269173&p_query=&p_tr2=
 23. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(4). 2005 m. gruodžio 22 d. Pateikė: Seimo narės R.Baškienė ir I.Degutienė.

- http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268106&p_query=&p_tr2=
24. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(3). 2005 m. gruodžio 21 d.
Pateikė: Seimo nariai A.Sysas ir J.Čekuolis.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267999&p_query=&p_tr2=
25. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(2). 2005 m. gruodžio 20 d.
Pateikė: Seimo narys E.Žakaris.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267846&p_query=&p_tr2=
26. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654(2). 2005 m. gruodžio 13 d.
Pateikė: Seimo nariai: J.Juozapaitis ir E.Žakaris.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267356&p_query=&p_tr2=
27. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654. 2005 m. lapkričio 22 d.
Pateikė: Seimo narys E.Žakaris.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=265989&p_query=&p_tr2=
28. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654. 2005 m. lapkričio 11 d.
Pateikė: Seimo nariai V.Galvonas ir L.Počikovska.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=265428&p_query=&p_tr2=
29. Pasiūlymas Socialinių paslaugų įstatymo projektui XP-654. 2005 m. spalio 20 d.
Pateikė: Seimo narys A.Rimas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=264100&p_query=&p_tr2=
30. Europos Komisijos Komunikatas dėl bendrųjų socialinių paslaugų ir sparčių pokyčių šiame sektoriuje, 2006 m.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/index_en.html
31. Kokios naujovės laukia socialines paslaugas gaunančių žmonių ir jų šeimos narių nuo liepos pirmosios? Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ryšių su visuomene skyrius, 2006.
32. Socialinių paslaugų poreikiai bus planuojami efektyviau. Vyriausybės spaudos tarnyba, Informacijos ir komunikacijos departamentas, 2006 m. lapkričio 8 d.
33. Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 metų veiklos ataskaita. Kauno miesto savivaldybės administracija, 2006.
34. Socialinių paslaugų Vilniaus mieste tyrimas. Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės paramos centras, 2005.
35. Socialinės paramos centro 2005 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2006.
36. Keturioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės 100 dienų veiklos apžvalga. Darbo, socialinės apsaugos ir šeimos politika. Vyriausybės spaudos tarnyba, 2006.
37. Vyriausybė keičia socialinių paslaugų finansavimo tvarką. BNS, 2006 m. spalio 4 d.

38. Socialinių paslaugų plėtrai – daugiau nei 8 mln. litų. BNS, 2006 m. spalio 26 d.
39. Gyventojai daugiau socialinių paslaugų galės gauti seniūnijose. BNS, 2006 m. rugpjūčio 23 d.
40. Angele S. Socialinės apsaugos terminų žodynas. Kaunas: PIF leidyba, 1999.
41. Barr N. The Economics of the Welfare State. New York: Oxford University Press, 1998.
42. Griciūtė J. Socialinių paslaugų įstatymą daužo realybė. Savivaldybių žinios. Nr. 32 (373), 2006 m.
43. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. V., Eugrimas, 2000.
44. Hayek F.A. Kelias į vergovę. Vilnius, 2002.
45. Leibfried Stephan, Paul Pierson. Socialinė politika (anglų k.). Vilniaus universitetas: TSPMI, 2002.
46. Malinauskas A. Socialinių paslaugų plėtra ir perspektyvos. Kauno miesto savivaldybės administracija, 2006.
47. Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. K., 2001.
48. Matakas J. Šiuolaikinė valstybė, 1999.
49. Rakauskienė O. Šiuolaikinės rinkos ekonomikos modeliai. LR Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyrius, 2003.
50. Šalaševičiūtė R. Didžiausia problema įgyvendinant vaiko teises – socialinių darbuotojų trūkumas. BNS, 2006 m.
51. Šileikis G. Ar Seimui užteks valios sustabdyti vaikų diskriminaciją?, 2006.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3944&p_d=53033&p_k=1
52. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius, 2005.
53. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.

DARBO BAIGIMO DATA: 2006 m. gruodžio 8 d.

Rima PETKŪNIENĖ

parašas

